

De gamla tidningsartiklarna nedan

anknyter främst till Malax, men även artiklar av mer allmänt intresse ingår. Artiklarna och notiserna är numrerade för lätt hänvisning. Tidningssidor med intressanta artiklar har **Birger Ingman** (Smedsby) sökt fram på internet, **Martha Bonn** (Gävle/Malax) har skrivit av artiklarna (ett jättejobb!) och **Göran Strömfors** har gjort pdf-filer av materialet, som museiföreningens webmaster **Karin Malmsten-Rivieccio** infört på hemsidan. Artiklarna 146–168 (nedan) har sammanställts under januari och februari 2022. Läsnoje!

Skeppsbrott vid Storkallegrund.

146

En tysk ångare med råglast från Petersburg har gått under.

Under rådande tät dimma grundstötte i förgår på morgonen i närheten av fyrskeppet Storkallegrund en tysk ångare. Den rådande dimman gjorde all sikt omöjlig och fartyget rände med god fart på ett undervattensgrund, gick över detsamma men sjönk strax därpå. Vid middagstiden syntes endast ett litet stycket av masterna över vattnet. Fartyget, vars namn är "Adrana", var på väg till Vasa med last av 1,450 ton råg för Vasa Ångkvarn Aktiebolags räkning.

Fartygets besättning och kapten lyckades rädda sig och kommo i land till Korsnäs, därifrån de i går på eftermiddagen med motorbåt begåvo sig till Vasa, där sjöförklaring skall avgivas. Den sjukna ångaren var relativt ny, blott ett par år gammal och i alla avseenden i förstklassigt skick. Befälhavare är kapten Lockenwitz och besättningen uppgår till 17 man. Fartyget mäter 684 nettoregisterton och kunde lasta omkring 1,500 ton dödvikt. Den med fartyget sjunkna lasten var rysk spannmål och ångaren var på väg direkte från Petersburg där den lastat för Vasa ångkvarns räkning. Firman rådde dock icke i någon större förlägenhet till följd av skeppsbrottet då en ny ångare om lördag eller måndag inväntas med 2,500 ton råg.

Den i Vasa stationerade svenska bärgningsångaren "Ajax" avgick i går kl. 3 e. m. till olycksplatsen.

Orsaken till olyckan måste uteslutande tillskrivas den ogenomträngliga dimman, till följd av vilken ångaren icke kunde få syn på Storkallegrundens fyrskepp. Då den emellertid fortsatte sin färd slutade denna i det synnerligen svåra farvattnet med ovan omtalade sorgliga resultat.

Malax Eld förstörde uti Malax Wasa Tidning 27.9.1881 no 113.

147

— **Eld** förstörde natten mot sistlidne söndag en handelsbutik uti Malax, Paxal gränd, tillhörig handl. K. J. Nessler härstädes. Elden antages hafwa uppkommit genom att sex karlar, hwilka aflägsnat sig från butiken kl. ½ 11 på aftonen, under tobaksrökning fällt eld, hwilken ej warsnats af bodgossen, som omedelbart efter deras bortgång stängde butiken. Under sin sömn blef han uppväckt kl ½ 4 på morgonen af gårdsfolket, som väckts genom brakets af den i boden utbrutna elden och nedrasande waruartiklar *). Släckning war dåmera omöjlig. Warulagret nedbrann, men byggnaden räddades förmedelst den nya brandspruta socknen nyligen lagt sig till och hwilken nu undergick sitt första wattendop. Warulagret war brandförsäkradt **) till 5,000 mark skadan anses uppgå till 3,000 mark.

*) Gossen måste rädda sig ut genom bodkammarfönstret, utan att hinna kasta några kläder på sig.

**) Uti Christiania almendeliga Brandförsikrings Selskap.

Hebe blir antagligen vrak.

148

Att döma af telegrafiska meddelanden från värkställande direktören i Åbo läns kustångbåtsbolag konsul *O. Wikeström*, hvilken, såsom känt, afrest till Kaskö för att själf öfvertyga sig om utsikterna till Hebes bärgning, ser det för närvarande mycket mörkt ut och föga hopp torde återstå om framtida bärgning. Telegram af den 18 dennes meddela:

Dåligt väder, omöjligt utgå till Hebe.

Senare:

Protector afrest till annan haverist i Rafsö. Nya försök i morgon.

Af dessa förhoppningar blef det likvisst intet, ty telegram af den 19 dennes meddela:

Protector sysselsatt med annan bärgning. Eol reflekterar icke håller. Hebe antagligen ytterligare ramponerad af gårdagens storm.

Här ingen båt för färd till olycksplatsen. Underhandlar ånyo med Eol mot ersättning för oss till Hebe, som antagligen omöjlig att bärga.

Samma åsikt uttryckes i ett oss genom F. N. B. tillhandakommet meddelande af följande lydelse:

Något aftal om den havererade ångaren Hebes bärgning har icke träffats och några förberedelser för bärgningsarbetet ha icke vidtagits, oakadt bärgningsångare legat i närheten af haveristen. Ångaren torde blifva fullständigt vrak.

*

Angående orsakerna till Hebes grundstötning har ”Wasa Posten” gjort förfrågan hos lotsfördelningschefen, öfverste Bruun, och erfarit följande:

”Hebe” hade icke kronolots ombord. Den hade att välja på tvänne vägar ifrån Kaskö, antingen stora ytterfarleden förbi Skälgrunds fyr och Storkallegrund till Rönnskär, eller inre farleden genom Storskatsund förbi Gåshällan, Moikipää och Bergö till Wasa. Men i denna farled voro icke alla remmare ännu utsatta, beroende på, att lotsarna ännu icke medhunnit detta. Om man tar i betraktande, att ännu på måndagen stora ismassor lågo omkring Storkallegrund, så inses, att denna brist icke kan läggas lotsarna till last. Ty det tar naturligtvis flere dagar att utlägga de många remmare, som finnes i denna farled (hvarje båt kan icke transportera mer än tre remmare per gång). Det var sistnämnda farled, som ”Hebe” valde, med känt resultat. Rönnskärsfarleden skulle ha varit mycket säkrare, i synnerhet som kronolots icke medföljde.

I en hufvudstadstidning antogs orsaken till grundstötningen ha varit den, att fyrskeppet ”Storkallegrund” icke var utsatt. Men att detta antagande saknar stöd i verkligheten framgår

redan däraf, att afståndet mellan Storskatsund, där grundstötningen egde rum, och Storkallegrund torde uppgå till 50 eng. mil.

Att det var ett vågadt företag af ”Hebes” befälhavare att välja den väg, som nämts, torde icke kunna bortresonneras.

Malax hembygdsspaltan Wasa-Posten 14.8.1928 no 94.

Hembygdsspaltan.

149

Sextio malaxbönder tvista med tretton pettalaxbönder (1705) om rår och fiskevatten.

Twister om gränser och fiskevatten voro mycket vanliga under äldre tider. Till belysning härav återgives efter en i Malax kyrkas kopiebok förvarad avskrift följande protokoll, däri språk och stavsätt dock något förnyats.

Anno 1705 den 18 october blev likmätigt hans nådes herr landshövdingen högvälborne Johan Ehrenskiölds befallning och häradsrättens beslut häradsyn och rannsaking hållen emellan de Malaxboer, kårande, samt de Pettalax boer av Närpes sockn, svarande. Närvarande på kronohemmans vägnar länsman Johan Lindman på Malaxsidan och länsman Michel Westberg på kronoböndernas i Pettalax vägnar, försedde med behörig fullmakt. Så voro och desse utsocknenämndeman tillstådes nämligen: Erik Sigfredsson i Björkö, Erik Simonsson i Helsingby, Mårten Hansson ifrån Sundom och Mustasari socken samt Sigfrid Risku Jöran Potka och Michel Ruuth ifrån Laihela socken.

Då besvärade sig länsman Lindman jämte skattebönderna ifrån bägge Malaxbyarna, att Pettalax-boerne hava vid en deres by nyligen övergången revning låtit upprätta en särdeles rå ut till sjöss, varmedels de vilja betaga Malaxboerne icke allenast deras ägande rätt till några skär och holmar, utan och deras rättighet till deras urminnes fiskevatten, vilket de nu under behörig correction (rättelse) ställde, anhållandes likmätigt häradsdomens lydelse av den 25 februari 1681 samt därpå följande lagmansrätten stadfästelse av den 16 januari 1690 och landshövdingens resolution av den 24 mars (1705) om en riktig skillnad efter öre och örtug emellan bägge Malaxbyarne och Pettalax by både till vatten och land.

De Pettalax boers kronofullmäktig länsmannen Westberg jämte bemälde bys skattebönder uppvisade till förklaring häröver Jöns Knutsson lagmans dom av år 1550, som förmåler, att rätta råerna emellan Mustasari och Närpes har varit först uti Degerviken sedan genast till Trutören och därifrån till Nötholms skata nordan om Wargö, vidare till Långörskatan och sedan till Rönnskär, varifrån kosan skulle gå i fullt väster till havs.

Sedan uppvisades av svarandena Knut Erikssons häradsdom av år 1504 måndagen näst före S. Laurentii dag, varav finnes, att ovanskrivna tvistiga byar hade då förlikts angående deras ängs- och mossaråer således att Enges träsk och Finnängs råer skulle dem i detta mål åtskilja, men skog och mark skulle de samfällt var med annan nyttja och bruka, berättades svarandena, att de låtit lantmätaren Petter Uhmin se deras skrifter och dokument, varefter han ock förmodligen läser sin karta inrättat, antecknandes de holmar och skär, som inom

Pettalaxboers råer kan finnas, och dem Malaxboer tillhöra med sina rätta ägare, så att de Malaxboer därvid föga hava orsak att klaga, viljandes de ingalunda gå ifrån ovanskrivne råbrev och laga skillnader; varandes ock nöjde att skogen så härefter som härtill samfällt brukas, eftersom den ock merendels skall uthuggen vara.

Matts Storm ifrån Övermalax jämte sina intressenter Simon Röji, Staffan Mattsson, Mårten Erickus, Mårten Mattlars och Simon Skinnar uppvisade Henrik Jacobssons häradsdom av den 20 febr. 1606 och Hans Jacobssons dito av den 18 januari 1616, varav befinnes det någre Malaxboer hava av hedenhös haft arv i fiskevattnet inne med Pettalaxboerne, varvid de ock äro handhavde (=bibehållne) genom häradsdomen av den 19 januari 1660 och den 29 juli 1689. Omsider hava parterna vid Närpes vinterting 1690 inför rätta således förlikts, att desse Malaxboer skulle för sitt arv till evärdliga tider behålla och njuta fiskevattnet, som är norr om Svartös Grund klubben till havs efter djupaste vattnet, som allt med mera av berörda tiders nu uppvisade domar och extrakt (=utdrag) bevisades. Dessutom tillstå bägge parterna, att Malax prästegård äger inom de anförda råer till sjöss hela Trutören, Matts Storm och Matts Ström ifrån Malax äga Matskär, men Matskärsören, som de jämväl av ålder hävdad, tillbådo de Pettalaxboer dem att disponera, vartill de dock inga skäl hade; dessutom äger Stormen Storstens grundet, Pochtesören och Bastören, men Långören, som ligger emellan Bastören och Gusskär hävdar Markus Simonsson i Pettalax; Simon Skinnars och Jacob Larsson i Malax äga Skinnar- eller Krokgrundet, vilka sistnämnde tvänne män jämte Simon Skinnar innehava Lilla Hästörn, men Stora Hästörn lyder under Pettalax. Matts Perjus haver Perjusören, Mårten Mattlars, Johan Broman, Mårten Udd och Johan Bränn äga en fjärdedel i Ranklören och Pettalaxboerne de övriga $\frac{3}{4}$ delar i samma skär, vilka holmar alla äro belägna inpå Pettalax sidan och söderom de rår, som Pettalax boerne efter 1550 års dom pretendera (=gör anspråk på), vid vilka skär och holmar Malax boerne begärde bliva handhavde, och sistbemälde rå som dem högst praejudicerlig är, nu så mycket mera bliva ändrad, som den nämnes vara en häradsrå och är upprättad så länge Malax lyde under Mustasari socken och Vargö (=Bergö) under Närpes, men som allt detta numera är ändrat och Vargö är kommen att lyda under Malax, ty anhålla Malaxboerne, att en särdeles byrå efter öre och mantal både till sjöss och lands, som även förmåles kunna bliva upprättad, helst emedan den gamla häradsrån skall gå dem allt för när under ögonen.

Pettalaxboerna uppvisade däremot den höglovl. kongl. hovrättens högrättvisa resolution av den 9 mars 1688, varmedels är slutet, att de Pettalaxboer skola njuta deras laga domar till godo och oturberade, varandes de Malaxboer förbjudet den någon oförrätt emot laga skäl tillfoga; havandes och lagmansrätten i anseende till ofta bemälde rå den 16 januari 1690 resolverat, det Pettalaxboerne skulle stå fritt att inhägnad vad som kan prövas vara tillandat under Trutören, som ligger på södra sidan och intill denna omtvistade rå. Angående fiskevattnet, varom förlikningen med föreskrivne sex stycken Malaxboer är ingången, så ville Pettalaxboerne, såväl kronofullmäktigen som skattebönderna intet extendera (=utsträcka) detsamma vidare än som ifrån Svartörgrundklubben och samma uppå Matskär och Gusskär, men vad som är norrom samma skär och intill härads- eller socknerån vilja de själva vederkännas, varemot de Malax sockens kronofullmäktige jämte skattebönderna påstodo, att samma fiskevatten skulle sträcka sig till häradsrån, som själva skriften nogsam vid handen giver.

Desse tvistigheter blevo tagna i ögonsikte och befanns, det Degerviksran är vid pass $\frac{1}{2}$ mil från Malax, men däremot en mil ifrån Pettalax och sträcker sig ut till nordväst åt norra ändan

av Trutören, så att största delen av samma ör lämna på Pettalax-sidan, varav Malaxboerne än vidare framställde, huru billigt det må vara, att de i Malax, som sitta över 60 bönder, skola låta sig nöja med halv mils utrymme emot Pettalax, och desse, som äro allenast 13 stycken bönder, skulle hava dubbelt däremot. Mera var nu intet att påminna förutan det kronofullmäktigen på Malaxsidan jämte skattebönderna återerade (=upprepade) deras förra begäran, att delning kunde ske till sjö och land emellan Malax och Pettalax, efter öre och örtug, således att alla mantalen i bägge Malaxbyarne och på båda sidor om älven upptages emot Pettalax, varemot kronofullmäktigen och skattebönderna från Pettalax protesterade och begärde att få bliva handhavde vid deras lagfångna domar, och slöts till följande *Sentens* (=mening):

Nu yrka fuller Malaxboerne att få delning med Pettalaxboer efter öre och mantal såväl till sjöss som lands uti skog och mark; dock som 1 mo lagmansdomen av år 1550 fastställer visse råer ut till sjöss, nämligen ifrån Degerviken åt Trutören och Nötholmens skata på norra sidan av Vargölandet, vilka råer 2:o ingenstädes finnes vara upphävda, utan fastmera 3:tio tid efter annan uti sakernas avgörande således observerade, att den, som inte varit arvtogare åt lotsägande med Petalax-boerne, inte varit tillåteligt att bruka sina fiskbragder på södra sidan av rån, och 4:o har av högl. kungl. hovrätten den 9 mars 1668 handhaft Petalaxboerne vid deras gamla domar och förbjudit Malaxboerne den något däremot göra; i anledning varav lagmansrätten 5:to den 16 januari 1690 har tilldömt Petalaxboerne tillandningen under Trutören, som invid rån är belägen, 6:to har samma rå icke allenast av ålder varit en häradsrå, som gamla dombrevet omförmäler, utan ock en byrå desse tvistande byar emellan, med vilka byar 7:mo ingen så märklig förändring skett, att rån i anledning därav må kunna upphävas eller ändras, i anseende till vilket allt synemännen intet finna sig hava skäl ofta bemälda rå, som utlöper från Degerviken, i någon del att rubba, utan bliva parterna på båda sidor förbundna sig därefter att rätta likmätigt det 26 kap. B. B. l. l., dock således att var och en av Malaxboerne behålla sina gamla skär på södra sidan av rån som det av ålder varit ur förestående rannsaking uppräknar, i förmåga av det 1 kap. Jordeb:n l. l. Beträffande fiskevattnet, som Matts Storm, Simon Röji, Stephan Mattsson, Mårten Ercus, Mårten Mattlars och Simon Skinnar äga efter gamla domar inne med de Petalaxboer, så böra de det likmätigt 1690 års förlikning njuta allt ifrån Svartörgrundsklubben norr intill byerån och västerut till havs efter djupaste vattnet, och böra varken Petalax- eller de övriga Malaxboerne den därutinnan hindra eller utan lov och minne tillbjuda uppå samma vatten någon åverkan göra. Såsom merbemälte Malaxboer ej heller have makt öster eller söder om Svartörgrundsklubben in uppåt de Petalaxboers ägor och fiskevatten hädanefter något intrång göra. Beträffande f. d. den pretenderade skillnaden uti skog och mark, så hava synemännen detta jämväl i noga betänkande tagit och pröva med billigheten samt det 28 kap. Byggnings-balken l. l., det bör skogen emellan Malax och Petalax älvar vilken skog härtills är brukad samfällt emellan samtliga Petalaxboerne och de Malaxboer, som bo uppå södra sidan om älven, delas efter öre och mantal, vartill parterna kunna lantmätaren i orten begära, vilken bör ställa huvudrår vid sjön emellan bägge byarna, tagande sedan kosan upp åt skatan därefter som berörde älvar giva anledning till. På detta sätt tillfaller Malaxboerna i det nogaste tvenne delar av skogen och en tredjedel åt Petalaxboerne. Dock varder medels denne dom de malaxboer på bägge sidor om älven intet betaget så härefter som hærtilldags att vara samfälde i skog och mark inom deras rår; så har ock den ena såväl som den andra att njuta sin gamla hävd och rättighet uti deras enskilda ängar och laga intäckter som de ej heller genom detta utslag praejudiceras.

Actum ut supra.

På synekommissionens vägnar:

Jonas Molin

*

I förenämnda kopiebok finnes även handlingar om råmärken mellan Malax och Solv 1601, om rågången mellan Laihela och Malax 1657, om rågången mellan Solv och Malax 1669, om Malax och Solvs skogsskifte, om Malaxboernes åverkan 1669 och 1670, Solvbornas klagan däröver och landhövding Ehrenskiölds svar därpå 1700.

Krs.

Malaxl rysk fångenskap, Vasabladet 17.11.1943 no 266

I rysk fångenskap.

150

Sprang rakt i armarna på vinkande ryssar.

Fickorna tömdes av trettio snattrande soldater.

Natten är som ingen annan av dygnets tider liksom skapad för förtroliga samtal.

Under många nätter som vaktinspektör har jag ibland växlat några ord utöver de obligatoriska med postkarlen, när denne gjort sin anmälan vid granskningen av vaktkompaniets postställen i hemfrontens relativt lugn förhållanden. Ett namn har kunnat väcka ett minne från inte fullt så lugna dagar. Vaktkompaniet består nämligen inte av inkallade kronovrak. Där finns många grabbar med två krig på nacken, och bakom dem ligger upplevelser, som inte gått spårlöst förbi. En lider ännu av en skottskada i axeln, och kan inte kasta upp skjutjärnet tillräckligt fort för att klara sig vid fronten. En annan har fått ett skott i benet, och är ännu för stelbent att röra sig med den fart en första klassens frontsoldat behöver, därför går han fortfarande i vaktkompaniet.

Många namn känner jag igen från det gamla frontregementet.

När korpral Vest anmäler, vet jag varför han är i vaktkompaniet. Jag kommer ihåg, när hans andra bror stupade och han själv befriades från fronttjänst som den enda kvarlevande av tre duktiga bröder.

Samma är förhållandet med soldat Genberg. Senaste natt jag granskade vakten stirrade han mig stint i ögonen och funderade tio sekunder innan han sade två ord. Det hann falla mycket snö på hans mösskärm, innan vi växlat tio ord.

Men ur soldat Röjdahls mun forsade talet.

– Det var ni som ...

– Ja, herr löjtnant, föll Röjdahl in, det var jag som flög i luften med ammunitionsforan vid Sântämä.

– Hör ni bättre nu? frågade jag, medan Röjdahl vred det bästa örat mot mitt håll och samtidigt följde mina läppars rörelser för att uppfatta vad jag sade.

– Ganska mycket bättre, men jag trodde nog jag skulle förlora hörseln h. o. h. av skrällen. Nu kan jag inte mera uppfatta väsningen i en granats tändsats, fastän det var min goda hörsel som då räddade körkarlens och mitt liv.

I vaktstugan träffade jag en ung man från kapten Holms kompani. Han talade med stor högaktning om sin kompanichef.

– Det var en duktig karl. Noga om sitt yttre var han inte. Ibland hängde ena byxbenet utanför stövelskaftet, och kring baken hade han virat en brokig ylleduk. Vid stormningen av en rysk ställning drog han en gång upp munharpan ur stövelskaftet.

– Skall vi gå till himlen, skall vi göra det under musik, sade han och blåste en marsch, när vi ryckte fram.

Korpral Forth åter talade långsamt och eftertänksamt. Han var med i slagen vid Sântämä och Svir. Han var mycket uppriktig i allt. Han befanns ha ett detaljminne som få. Ännu efter tre år kom han ihåg vissa klockslag och kunde t. o. m. ordagrant återge ett meddelande, som två ordonnanser lämnade fram från kompanichefen till männen i miljonkorsun vid Summa:

– Kompanichefen funderar att han måste dra sig tillbaka, lydde meddelandet.

– Nå, nå, svarade fänrik Skade ordonnanserna, vi skall inte fjäska. Först skall vi koka en kaffeback och äta några smörgåsar.

Bara den, som själv var med vid Summa eller ligger bra inne i förhållandena, kan rätt uppskatta denna lakoniska dialog, som utspann sig i miljonkorsuns vänstra sida söndagen den 12 februari 1940 kl 12.30 på dagen. Redan föregående dag hade ryssarna blockerat högra ingången av miljonkorsun och sökt komma fram till andra ingången, men det motades på taket och ett 30-tal stupade. Snett framför korsun hade ryssarna ett maskingevär, som pressade ner pojarna, när de gick till motanfall på korsutaket. Ryssarna tvangs likväl tillbaka och höll sig stilla under natten, men kl 6 på söndagsmorgonen sprängde de maskingevärsnästet i korsuns högra flygel.

– Hur många man var ni kvar i korsun, när de två ordonnanserna kom? frågade jag.

– Utom fänrik Skade var det: undersergeant Aura samt soldaterna Bengs, Holmberg, Olin och jag, således sex med fänriken.

Fänrik Skade var arg och hotade söka transport till Lappland. Jag vet inte om han skämtade. Olin från Brändö var alltid på gott humör. Medan vi försökte få ett spritkök i gång för kaffekokningen, skämtade han friskt. Under tiden plockade vi ned ansjovisburkar från hyllan och åt smörgås, men då spritköket inte ville brinna, beslöt vi lämna kaffekokningen och dra oss bakåt från korsun.

– Vi samlade ihop allt det värdefullaste vi kunde få tag på. Jag tog hand om bl. a. en fin kamera, tre kartväskor och ett gevär. Någon hängde på sig en telefonapparat. Alla var ganska tungt lastade. Då jag inte var säker på vägen bakåt, beslöt jag följa efter de två ordonnanserna.

– Kl 13-tiden lämnade vi korsun. Ordonnansen gick först och efter dem kom jag. När stridsgraven grenade sig, tog vi av åt vänster mot en genomgångskorsu. De som följde efter oss, trasslade in sig i en tråd, som låg i graven, så att vi fick ett försprång.

– Ordonnanserna verkade förvånade, när graven var tom. Då de kommit till oss en halv timme tidigare, hade det ännu funnits folk där. Nu låg bara en gasmask och ett par hjälmar kvar. Också genomgångskorsun var utrymd. När stridsgraven grenade sig nästa gång, vände vi av mot frontsidan, därför att där var en korsu, och vi ville få tag i folk för att höra vad som hänt. Men också den korsun var tom. Vi vände därför tillbaka till förgreningen, och då vi inte såg till de andra pojkarna från miljonkorsun, trodde vi att de hunnit förbi oss och fortsatte. Efter en stund var graven slut, och en skogsväg tog vid.

– Ryssarna låg i sina skyttegravar 150 m längre bort och sköt hela tiden på oss. Stridsgraven var sönderskjuten och liknade mest ett dike. Vi hade hört ljudet av ryska stridsvagnar, och nu fick vi syn på dem. Det var fyra eller fem stycken, och de befann sig redan på vår sida om skyttegraven. Man kunde se spåren, där de kört över den. De muddrade sig fram i snön mot våra bakre ställningar.

– Då skogsvägen låg under fiendens infanterield, beslöt vi söka oss bakåt över den av granater sönderskjutna marken, men när vi hade kommit 100 m fram, och snögränsen tog vid, sjönk vi ända ned till armhålorna i snön. Vi måste uppge försöket och hoppade alla tre ned i en granatgrop för att en stund vara skyddade för de ryska kulorna.

Enda utvägen för oss var att komma tillbaka till skogsvägen. För att kunna genomföra planen plockade vi av oss alla tunga saker, både gevär och brödväskor. Det enda jag behöll var kameran i fickan. En i gången sprang vi upp mot vägen med ca 25 m mellanrum. Ryssarna hade nu korn på oss, men de var i början inte alltför träffsäkra. Kulorna smällde i träden och frusna kvistar föll ned på oss. Vi sprang en fyra fem steg och kastade oss ned igen på vägen, vars låga snövallar bjöd skydd mot fiendens insyn, om man låg alldeles stilla och rak. De två ordonnanserna var före mig. På det sättet kom jag fram 100-150 m, då jag såg att ordonnans Hjortell, som låg 20 m framför mig, inte reste sig mer. När jag hann upp i jämnhöjd med honom, rörde han ännu ögonen, men var dödligt träffad. Den andra ordonnansen, som hette Ström, hade jag förlorat ur sikte. Litet längre fram låg ganska många av våra egna stupade. Då jag kommit så långt, förstod jag att någon av dem måste vara Ström, men bland alla de döda kunde jag inte få syn på honom. Jag var försiktigare där, då jag förstod att ryssarna måste haft bra insyn över platsen efter som de kunnat meja ned så många av oss.

– När jag kom förbi det farliga stället, lättade kulregnet litet. Jag vågade nu springa 10-15 meter i gången, och hade kommit fram omkring 100 m, då jag såg att någon viftade åt mig. Jag urskilde rakt framför huvudet av flere personer, och då skjutningen helt plötsligt avstannade, reste jag mig och sprang med fart mot de viftande gestalterna.

– Då jag var 10-15 m från dem, såg jag att det var ryssar, som hade gått genom våra ställningar och låg i bakhåll vid vår gamla underhållsväg. Där fanns ingen skyttegrav utan de

låg i de färska krevadgroparna. Jag hade sprungit rakt i ryssarnas armar. Där fanns soldater i hundratal.

– Jag hade inget gevär med mig och pistolen hade jag lånat bort. Det enda jag hade i händerna var handskarna. Inte ens manteln hade jag på.

– Inom ett ögonblick var jag omringad av ett 30-tal snattrande ryssar, som genast stack händerna i fickorna och började plundra mig. Den första sökte rycka åt sig slidkniven, och då den inte lossnade rev de upp bältet. En annan nappade kameran, och en tredje grävde i byxfickorna och fiskade upp fällkniven. En fick handen full med pistolpatroner och visade med tecken att han ville ha pistolen också.

– Klockan hittade de inte och plånboken hade de inte hunnit få tag på, innan en rysk officer kom framspringande och skrek något, så att soldaterna skingrades. Jag kände i handskarna att min förlovningsring ännu satt kvar på fingret.

– Vad jag tänkte medan ryssarna hoppade omkring mig och slet i mina fickor vet jag knappt själv. Som soldat i första linjen var man beredd att dö vilken stund som helst, men rysk fångenskap, nej, den tanken hade man nog skjutit undan i det sista. Jag var liksom alla andra uttröttad av nattvak och reagerade knappast mera, och allt hade gått så hastigt de sista minuterna. Jag hade inte haft tid att tänka. Den sista sträckan hade jag ju sprungit i tanke att jag om en stund skulle befinna mig i stridsgraven bland mina egna – och så var jag plötsligt rysk fånge.

– Den ryska officeren hade en naganpistol i handen. Med den pekade han mot de ryska linjerna. Mellan två ryska soldater med fälld bajonett vandrade vi långs en av stridsvagnar uppkörd väg genom snön mot de ryska ställningarna.

– s.

(Fortsättning och slut i ett följande nummer.)

Malaxforts 2. I rysk fångenskap, Vasabladet 19.11.1943 no 268

(samt fortsättning 3) I rysk fångenskap, Vasabladet 19.11.1943 no 268

I rysk fångenskap.

151

Tretton dagar österut i oxvagn med limpbit, halv mört och vattenmugg som dagskost.

Pressande förhör hos svensktalande sovjetofficer.

Bildtext: Korpr. Forth.

I onsdagens tidning berättades hur en av männen i den isolerade miljonkorsun vid Summa under vandringen bakåt blev tillfångatagen av ryssarna den 12. Febr. 1940, plundrades av soldaterna och under väpnad eskort fördes över till de ryska ställningarna.

– Det räckte inte lång stund att vandra över till de ryska ställningarna, berättar Forth.

– Den ryska officeren, som med höjd nagan ledde promenaden, stannade i en av våra tidigare framskjutna stödjepunkter. Där stod åtminstone 25 sönderskjutna ryska stridsvagnar, och i skydd av dem hade ryssarna ställt upp lätta granatkastare. Jag kunde se fem eller sex stycken, men av ljudet att döma fanns det ett tiotal på samma plats. De smällde på i ett med det för granatkastare på nära håll karakteristiska, öronpinande ljudet.

– Vi kom fram till en korsu, och där överlämnade den första officeren mig åt en annan, av allt att döma kompanichefen, som hade mig att knäppa upp kläderna och undersökte mig mycket noga. Han fick tag i min plånbok, som jag då såg för sista gången. Jag minns att jag i mitt apatiska tillstånd ändå kom att tänka på att det fanns 650 mk i den, som hade kunnat användas på ett bättre sätt. Min förlovningsring, fick jag likväl behålla, och klockan, som fanns i den lilla klockfickan i militärbyxorna, råkade ingen hitta vid hafsandet i mina kläder.

– I de ryska ställningarna träffade jag den första medfången från vår sida. Det var en finsk pojke, som just blivit tillfångatagen. Tyvärr kunde jag inte då så mycket finska att jag skulle ha kunnat växla några ord med honom. På något sätt var åsynen av honom ändå ett slags tröst för mig, om också bara på så sätt att jag inte var ensam i olyckan.

Den finska soldaten och jag fördes vidare inåt de ryska linjerna. Det första jag såg, var en massa folk bakom kullen, där russarna redan hunnit kasta upp en skyttegrav, i vilken de stod man vid man. Det måste säkert ha funnits en hel bataljon på detta snäva område. På vägen mötte vi stridsvagn efter stridsvagn, som körde fram mera folk. På varje vagn hade 10-15 man klängt sig fast. Så snart vagnarna lossat folket, slamrade de tillbaka genom snön efter mera. Vårt eget artilleri sköt, men träffarna låg bakom den ryska ställningen. Ett slag föll det mig in att om våra kanonrör sänkts en smula, skulle det kanske ha gjort slut på mitt problem också. Från en proviantfora, som kom ut, bjöd man oss något slags makaronirätt. Då jag inte hade någon sked, drog en soldat upp sin ur stövelfskafet och räckte mig den, men jag kunde knappt förmå mig att smaka på den oljiga anrättningen. Soldaterna var mycket nyfikna, tittade på oss, pekade och pratade.

– Nästa haltpunkt var en bataljons- eller snarare en regementsstab att döma av den livliga trafiken och tankskolonner utanför. Tiotals flygplan kretsade över området.

– Vi placerades vid ett bord i staben, och en finsk tolk kallades fram. Jag visade med tecken att jag inte förstod vad han sade, fastän jag givetvis fattade några ord. De talade om Sweden och ritade sedan upp Finlands karta på ett papper, och jag pekade varifrån jag var hemma. Det förbryllade dem ännu mer. Sedan skakade jag på huvudet åt allt, tills de tröttnade på mig och stängde in mig ensam i en liten korsu.

– När det började skymma på eftermiddagen fördes min kamrat och jag i personbil vidare bakåt och kom till Perkjärvi där det troligen låg en divisionsstab. Där fanns folk i massor och allt slags maskinell utrustning. En observationsballong hängde över lägret.

– Vi fördes in i ett brädsjöl, där det fanns fem andra fångar. Där kände jag igen en pojke från 5:e kompaniet, som blev fången föregående dag samt en vöråpojke och resten finnar. En vakt stod innanför dörren i det lilla skjulet och kontrollerade att fångarna inte fick tala med varandra. Då och då kastade han in en vedklabb i ett bensinfat, som tjänstgjorde som kamin. Vi fick torrkokta korngryn till kvällsmat och litet tobak. Maten ville inte gå ner. Då vi lade oss på britsarna kunde vi viska med varandra. Våra tankar hängde ännu fast vid pojkarna i våra ställningar.

– Kl 20-tiden på kvällen kom det mera fångar till skjulet, bland dem flere svenska, målare Carlsson, Kaj Holm och Karl Erik Grew från Vasa, Nygård och Sten från Helsingby och byggmästare Klubb från Brändö. Vi blev 20 man i det trånga skjulet, som var bara 4 m i fyrkant. Carlsson var nästan blind efter korsusprängningen. Han hade en näsduk för de igensvullna ögonen och leddes av kamraterna. Största uppmärksamheten bland ryssarna väckte Grew, som råkade ha en ny mantel på sig. De trodde att han var officer, och då han nekade, slogs hans ansikte i blod.

Efter två nätter och en dag i skjulet fördes vi med lastbil till Raivola, där vi stängdes in i källaren till en nedbränd banklokal. Där fanns en ugn, som vi eldade, men den tjocka isen orkade inte smälta bort från fönstret och vi skakade av köld på det kalla golvet.

– Följande dag började fångarna uttas för förhör. De som fördes bort kom inte tillbaka. Slutligen var vi endast fem kvar, som inte kunde finska.

– Vi kände inte den tiden till ryssarnas propagandainställning till de finländska krigsfångarna och gjorde oss därför inga illusioner om vårt kommande öde utan trodde att vi skulle bli likviderade, när vi pressats på de uppgifter vi eventuellt kunde lämna.

– Andra natten avhämtades vi i lastbil och fördes till förhørsstället. Mannen som förhörde oss var en rysk löjtnant, som talade flytande svenska och tycktes känna bra till finländska förhållanden. Han talade om allt mellan himmel och jord, och hans frågor var mycket listiga.

– Ni hör ju till det och det regementet? – liksom de andra. Ni blev inkallad då och då? liksom de andra. Ni var ju först i Åbo? liksom de andra.

– På allt som var lönlöst att neka till, svarade jag ja. Han kastade sedan fram en rysk karta över Karelska näset och bad mig peka ut befästningslinjerna. Nu var det så att jag av en tillfällighet råkat följa med två officerare genom de nya ställningarna och visste precis t. o. m. var olika maskingevärnsnäten fanns på ett visst avsnitt. Jag låtsade se på kartan, och förklarade att jag inte begrep mig på den. Vi hade blivit förda till fronten under natten, sade jag, och därför visste jag ingenting om ställningarna på Karelska näset. Han nappade då bort kartan igen och började fråga ut mig om hemförhållanden osv, hur många hästar vi hade, hur mycket jord, hur många bröder och systrar jag hade.

– Han höll på med mig halvannan timme. Jag talade långsamt och funderade, innan jag svarade, och lade på minnet allt jag sade för att kunna upprepa på samma sätt, om det eventuellt skulle behövas. När det aldrig tog slut, blev jag nervös, och han märkte det.

– Ni blir nervös, sa han och stirrade på mig.

– Ja, svarade jag, jag vet nog vad som förestår efter förhöret. Det svarade han ingenting på utan lämnade mig, varefter vi fem i lastbilen fördes tillbaka till bankkällaren kl halv 4 på

natten. På morgonen flyttades vi till en annan gård och i den träffade vi på nytt de andra fångarna. Samma dag fördes alla i lastbil under en presenning till Systerbäck och placerades i ett slags klubblokal, där vi fick genomgå ett personförhör och våra kläder blev minutiöst undersökta. Där upptäcktes också min klocka, som för resten var i oskick, men jag fick behålla den och likaså ringen. En svartmuslig ryssofficer brukade komma och sticka huvudet under ens näsa med orden: Tanner i Mannergeim, bom, bom.

– Vi flyttades sedan över till en magasinskammare, där det fanns 4-5 fångar förut, bl. a. en svensk från ett annat regemente. Vi var där tio dygn och hade det ganska drägligt fastän vi måste ligga på golvet. Nästan var dag kom nya fångar till, och slutligen hade antalet stigit till 162. Vi sysselsattes med att släpa vatten och ved till klubbhuset.

– En dag hade man oss i något slags bastu, medan kläderna avlusades. Jag har aldrig förr frusit i någon bastu så mycket som där. Efter några dagar var kläderna fulla med löss igen.

– Den 25 februari samlades fångarna ihop och fördes till stationen, där vi fördelades på olika oxvagnar. Vi blev 32 man i var. Var och en fick en kladdig limpbit och ett mahorkapaket till färdkost. Dörrarna låstes, och tåget satt sig i gång mot Ryssland. Vi hade ju hört talas om Sibirien och tänkte kanske på det.

– Redan på e.m. kom vi fram till en stor bangård. På ena sidan kunde vi räkna 40 spår bredvid varandra. Det var Petersburg eller Leningrad – hur man vill. Vi skymtade staden på avstånd.

– I tre dygn stod vagnarna på spåren, men på kvällen det tredje dygnet satte sig tåget i gång på nytt.

– Dag efter dag rullade vi österut. Varje morgon fick vi en limpbit och ett ämbar vatten – för 32 man – lyftes in. Varannan dag fick vi en liten benig, salt, mörtliknande fisk per man. Vi åt noggrant upp fisken och sög länge på benen. Varannan dag kallades fiskdagen. I vagnen hade vi sju muggar, och med dem portionerades vattnet ut. Det räckte inte länge, innan det var urdrucket och släckte aldrig törsten, som plågade oss värre och värre för var dag som gick.

– När törsten var som värst, bröt vi upp fönstret och lyckades fånga in några istappar, som bildats av snön, som smälte, när vi eldade kaminen i vagnen. Ibland tog också veden eller kolet slut. Då var det bara att frysa den dagen. Vi hoppade och stampade för att hålla oss varma.

– Småningom fick också de mest härdade sjuk mage av limpan, och vagnen fylldes av en vedervärdig lukt, då alla behov måste förrättas genom en smal öppning i den låsta dörren.

– En dag skymtade vi vad som måste ha varit Moskva. Åtminstone såg vi elektriska spårvagnar, tre vagnar efter varandra. Vi lärde oss ropa efter vatten på ryska, men det lönade sig inte. Till all lycka hade alla sårade fångar sorterats ut i Perkjärvi. De skulle inte heller ha klarat livhanken bland oss, men vi var härdade av kriget och småningom blev vi också förhärdade.

– Efter Moskva vände tåget norrut, och det gick vidare dag efter dag. Vi var redan trettonde dagen på resa och hade nästan känslan av att vi rest hela vårt liv och aldrig skulle komma till något mål. Vi tänkte på vatten och talade om vatten och vaktade på var liten istapp, som

samlade sig på takkanten utanför vårt fönster. Ibland stannade tåget och stod hela dagen, utan att någon tog notis om oss. Så fortsatte det igen.

– Men lika plötsligt tog det slut. En dag stannade tåget. Vi fäste oss inte vidare vid det. Men så låstes dörrarna upp och krigsfångarna ropades ut.

– Officerare med stora schäferhundar väntade nedanför tåget. Krigsfångarna tvangs lägga sig ned på knäna, och antalet kontrollerades.

–s.

(Fortsättning i ett följande nummer.)

Malaxforts4 | rysk fångenskap, Vasabladet 21.11.1943 no 270

I rysk fångenskap.

152

Kornilovs kloster, där kyrkan var bastu.

Bolsjevikpropaganda innanför taggtråden. – Vägen till frihet.

Här avslutas intervjun med korpral Forth om fångenskapen i Ryssland. I den föregående artikeln berättades hur fångtåget stannade vid en station, vagnsdörrarna låstes upp och fångarna kallades ut.

– Det första krigsfångarna gjorde var att stoppa munnen full med snö från banvallen för att lindra den värsta törsten.

– Vi visste inte var vi befann oss men uppfattade stationens namn som Grasuvjets på arkangelskbanan. Så snart fångarna räknats, kommenderades uppställning, och vi marscherade bort från stationsstaden, som såg ut som en karelsk by med hus av rundvirke. Ett enda stenhus kunde man upptäcka.

– Det var den 9 mars vi kom dit. Vi pulsade fram längs en landsväg ungefär 6 km och nådde vad som visade sig vara Kornilovs kloster, vilket då användes som läger för finländska krigsfångar. Där fanns omkring 250 fångar förut, och efter 10 dagars vistelse i karantän fördes vi tillsammans med dem och indelades i kompanier och plutoner. I lägret fanns åtta finländska officerare och tre rikssvenska, av dem två flygare.

– Före det inträffade en märklig händelse. Den 13 mars kallades alla fångar ut på gården, och två karelare, vilka tjänstgjorde som tolkar meddelade att fred slutits mellan Finland och Ryssland samma dag kl 11 på förmiddagen.

– Efter meddelandet gavs order att vi skulle ropa hurra, men det ville inte riktigt lyckas med hurraropen. Det var fruktansvärt kallt, och vi gick in igen.

– Hela lägerområdet var omgivet av ett 2 m högt taggtrådsstängsel, och bevakningen var sträng. Klosterområdet var omkring 300 m långt och 150 m brett. Utanför taggtrådsstängslet låg ett klubbhus för vaktpersonalen. Innanför taggtråden fanns den egentliga klosterbyggnaden, ett stort stenhus i två våningar, där bl. a. vår pluton var inkvarterad. Dessutom fanns det tre karelska hus av rundvirke, av vilka ett användes som barberarsalong. Klosters lilla stenkyrka hade pietetslöst ombyggt till bastu. Alla krigsfångar, som genom anträffade papper, märken eller eget erkännande bevisats vara skyddskårister, hölls inspärrade i ett särskilt hus och fick inte komma i beröring med de andra fångarna – för att inte infektera dem med ”mannerheim-tanner andan” gissade vi.

– Då och då kom det nya fångar, i kolonner på 50-60 man, så att hela fångantalet slutligen uppgick till ca 600.

– När vi kom dit första kvällen, fick vi äntligen släcka vår törst efter resan. Då drack några så mycket vatten att de spydde upp det och mera till, som man inte alls anat skulle finnas i magen, men då stack de huvudet ner i ämbaret och drack på nytt, för att riktigt få njuta av vattnet.

– Maten var i synnerhet i början usel, ett slags buljongvatten med några lökstrimlor och gröt. På morgonen avhämtades ett ämbare varmt vatten, och plutonchefen, som skulle ransonera tepaketet, kunde inte lägga dit alltför många teblad. Hade man inte sparat något av limpbiten från föregående dag, fick man nöja sig med det varma vattnet till kl 12.30 på dagen, då vår pluton var i tur att äta. Middagen bestod av gröt och ett ämbare buljong för 10 man. Gröten var dålig. Mestadels bestod den av rågflingor. Endast två gånger fick vi majsgröt och ett par tre gånger hirsgröt, som var ganska bra. Till kvällsmat fick vi fisksoppa. Åtminstone kallades den så, och det kunde också någon gång hända att man hittade ett fiskben i den. Annars var det mest vatten. Den kladdiga limpbit, som utdelades varje dag vägde ungefär 200 gr. och den skulle som sagt räcka till morgonteet, vilket den sällan gjorde.

– Lägret var morgonpiggt. Kl 6 kommenderades alla ut på gården för kontrollräkning och då skulle teet vara druckat. Efter fredsslutet började ryska officerare komma till lägret och hålla propagandatal. De berättade hur illa det hade varit ställt i Ryssland förut och hur bra alla hade det nu. Vidare talade de om hur eländigt befolkningen hade haft det i Polen, innan en del av det införlivades med Sovjetunionen, och hur ryssarna nu byggt skolor där osv. Efter föredragens slut uppmanades fångarna att framställa frågor.

– När får vi bättre mat? var vår fråga.

– Den officer, som hållit föredraget, lovade tala med lägerkommendanten, och det hjälpte också. Vi började få potatis i soppan. Några morotstärningar vankades det också. På kvällen fick vi t. o. m. extra saltströmming, som vi lade på brödet. Hela tiden fick vi dessutom ett mahorkapaket och en ask tändstickor i veckan. För varje tvåveckorsperiod erhöll vi en sockerranson ungefär så stor som två hönsägg. Det var att hushålla med sockret om det skulle räcka.

Propagandaverksamheten utökades småningom med filmföreläsningar i klubbhuset utanför taggtråden. De var obligatoriska för alla fångar. Ibland var det film två gånger om dagen. Alla filmer avsåg att förhärliga Sovjetryssland och i synnerhet den ryska soldatens mod och

tapperhet. Många filmer var mera barnsligt framställda som t. ex. när en enda rysk soldat i en handvändning gjorde slut på ett rövarband i Kaukasus.

Efter ett propagandatillfälle frågade vi när det skulle bli fångutväxling. Då svarades det att underhandlingar pågick. Efter en mycket salvelsefull propagandatillställning ropade vi:

– När får vi fara bort?

– Då blev ryssarna arga och slutade med den lönlösa propagandan.

– Annars sysselsattes vi i fånglägret på olika sätt. Vad folket från vår pluton beträffar gällde det mest vedhuggning och vatten- och vedsläpning. Det förekom också kommenderingar för olika uppdrag, t. ex. till sjukstugan, köket, bastueldning o. dyl., som hör ett militärläger till. Dagarna var annars mycket enformiga.

– Vi hajade därför till, när vi en dag fick order att bära bort madrasserna från våra trevåningsbriter i vårt rum, där inalles 250 man var inrymda, till ett annat hus inom klosterområdet.

– Sedan detta var klart, blev det på e.m. uppställning och indelning i plutoner, och efter en sista granskning, före vilken många förstörde sina i fångenskapen tillverkade träaskar och benringar av från köket stulna ben, satte sig kolonnen i marsch ut genom fånglägrets taggrådspport. De sjuka lastades på lastbilar.

– Det var den 17 april, i den värsta vårbrytningen. Snösörjan gick långt upp på stövelskaften. Efter en stund var man genomvåt. Vi frågade tolkarna vart det skulle bära av, men de svarade ingenting.

– Efter en tröttsam marsch kom vi fram till staden, som liknade en karelsk by. Genomvåta kördes vi upp i oxvagnarna, där det visserligen fanns kaminer men ingen ved. Om en stund frös vi, så att tänderna skullrade. På något underligt sätt hade en finsk pojke lyckats smuggla med sig sin kniv. Med den skar han djupa skårer i rigelplankan framför dörren. Sedan hoppade vi på den, tills den bröts av i lämpliga delar och gjorde upp eld i kaminen. När plankan var slut, grep vi oss an med britsplankorna. De andra måste ha gjort på samma sätt, eftersom de klarade livet fram efter marschen.

– Dörrarna var låsta. Ingen mat och inte ens tobak delades ut. Efter 2-3 timmars väntan började det rycka i vagnarna och tåget satte sig i rörelse – norrut. Efter en halv natts resa, stannade tåget på en stor station. Inga avträdeshål hade den gången lämnats i dörrarna. Vi var inte längre samma uttröttade soldater, som en gång tagits till fånga. Vi sparkade i väggarna och ropade att dörrarna skulle öppnas och att vi ville ha mat och tobak.

– Slutligen öppnades dörrarna, och vi släpptes ut. Varenda fånge skyndade kortaste vägen till järnvägsvallen för att förrätta sina behov, obekymrad om de kvinnliga järnvägsfunktionärerna, som sprang omkring på bangården och skrev med krita på vagnarna.

– Vi fick sedan rysslimpa, tobak och tändstickor och flyttades över i personvagnar, som låstes. Vi kunde orientera oss under den fortsatta resan och konstaterade att vi körde norra vägen mot Leningrad, dit färden gick över flere stora broar, tills vi stannade på den redan välkända bangården.

- Vi hade inte gjort oss några illusioner den här gången heller, men nu steg humöret betydligt, när vi såg vartåt det bar. Med säkerhet visste vi ju ändå ingenting, men vi började hoppas.
- På kvällen fortsatte vi från Leningrad och var den 20 april på morgonen i det då ryska Viborg, där vi stod hela dagen utan att någon tycktes ta notis om oss.
- Innan tåget startade på e.m., kom tolken in i vagnen och meddelade att det nu var sista gången vi kunde begagna det sällsynta tillfället att få stanna kvar i sovjetparadiset.
- Några man följde uppmaningen, kanske sådana som gett sig frivilligt och nu fruktade efterräkningar. Bland dem var de två rysstolkarna.
- Tåget fortsatte sedan västerut och stannade på banan omkring 5 km från Vainikkala. Vagnsdörrarna låstes upp, och vi uppmanades stiga ur.
- Vi såg oss inte tillbaka mera. Framför oss på en stenbro skymtade några gestalter. Vi skyndade dit. Jag hade råkat få plats i vagnen närmast lokomotivet, och när vi kom fram till stenbron som de första, kände min kamrat igen en löjtnant bland de finländska officerare och lottor som tog emot oss. Löjtnanten bjöd på en Työmies. Det kommer jag så bra ihåg.
- De frågade oss efter de sjuka och hade bårar med för att föra dem vidare. Vi vandrade fram till Vainikkala, där vi genomgick en mycket snabb läkarundersökning.
- På stationen bjöd lottorna på smörgås, korv, ärtsoppa och allt möjligt gott. Före avfärden fick vi ytterligare fruktsoppa, tobak och tändstickor.
- Det var en oförglömlig dag. Jag hade angina och blev överförd till sjukvagnen, där jag somnade och vaknade först i Riihimäki. Tidigt på morgonen stannade tåget utanför Helsingfors, varefter färden gick vidare med buss till Alexis Kivi skolan, medan de sjuka fördes till Viiks.
- Det var en lördagskväll vi kom till Helsingfors.
- Söndagen den 21 april hörde vi i radio hur namnen på alla utväxlade krigsfångar lästes upp. Jag föreställde mig vad de tänkte där hemma, när de hörde mig nämnas som levande igen. Jag hade rapporterats som försvunnen, men det var många andra av mina försvunna kamrater, som då ännu låg kvar i skyttegravarna eller på underhållsvägen från miljonkorsun, vilkas anhöriga inte den dagen fick höra sina käras namn bland de utväxlade.
- I tre veckor låg vi i karantän. En lördag reste jag från Helsingfors, och på pingstsöndagen kom jag till Vasa och fortsatte ut till min hemgård i Tölby.
- Fångenskapen har jag inte glömt. Jag önskar ingen annan att få uppleva den osäkerhet och ovisshet som kanske mest av allt plågades oss.

Malax jaktvårdsförening höll årsmöte i sockenstugan senaste fredag i närvaro av ett 30-tal medlemmar samt styrelsen för Övermalax jaktvårdsförening.

Ur föreningens årsberättelse framgick bl. a., att förekomsten av viltbråd under det gångna året varit i huvudsak som föregående år. Dock har ökning av tjäder, orre, järpe och fälthare kunnat konstateras, medan sjöfågelbeståndet i någon mån minskat. Av skadedjur har 370 kråkfåglar, 9 duv- och 8 sparvhökar samt 4 rävar fällt. I premier för dessa har föreningen utbetalat 37.350 mk. 86 av föreningens medlemmar utlöste sina jaktkort under jaktsäsongen och 23 s. k. dagkort utskrevs.

Såväl års- som kassarapporten godkändes av mötet, varefter styrelsen med tacksamhet erhöll ansvarsfrihet.

Till medlemmar i styrelsen för det kommande året valdes: Lenni Back, Alex. Nyström, Gustaf Klockars, Viktor Nykvist och Mathias Udd med Erik och Udd och Sigurd Ahlberg som ersättare. Sedan styrelsen konstituerats blev L. Back föreningens ordförande.

Föreningens jaktvårdare blev desamma som under föregående år förutom August Ekrot i vars ställe invaldes Alfons Herrgård.

Årsmötet enades om följande fredningsområde på fastlandet: utgående från Kasbro längs movägen till söderfjärdsvägen samt sedan längs denna till strandvägen till Köpings filial, och längs åminnevägen till Kasbro samt dessutom den del av Malax å som genomflyter föreningens marker. I skärgården fredas Basskär, Rödören och Svartgrund. – Älg och räv får jagas på fredsmarkerna, men räv får dock ej skjutas på dessa marker.

Sjöfågeljakten i skärgården gäller enligt lag dock utan hund till den 10 okt. Från nämnda dag får såväl skogsfågel som annat vilt jagas med hund i skärgården. På fastlandet får allt vilt jagas enligt lag. – Alla oegentligheter vid jakt under inkommande säsong skall av vederbörande anmälas till föreningens styrelse för att sedan behandlas offentligt vid föreningens första instundande sammanträde. Detta gäller särskilt skytte undan annans hund.

Priset på jaktkort för socknebor fastställdes till 100 mk och för övriga 500 mk. Där flere medlemmar finnes i samma familj blir priset resp 50 och 250 mk. Medlem, som därom gör anhållan, äger rätt att tillösa sig två dagkort.

Under instundande jaktsäsong skall varje föreningsmedlem utan ersättning bevisligen fälla tre kråkfåglar förrän jaktkort för följande säsong kan erhållas. För duvhök utbetalas 250 mk i premie och för sparvhök 200 mk.

Som sista fråga upptogs till behandling den länge ältade frågan om en gränsreglering av jaktmarkerna på såväl fastlandet som skärgården mellan Övermalax och Malax jaktvårdsföreningar. Efter en ingående diskussion enades de närvarande om följande överenskommelse i den segslitna gränsfrågan, gällande för ett år framåt: På fastlandet skall rån gå, utgående från Vias folkskola längs vägen till Långerskogen samt sedan längs viaskyttlandsvägen till Solf socken rån; i väster går rån i en rät linje från Vias skola till Hugo Staaf och längs långmossavägen till Joh. Forsbäck (Fors-Jossis), och därefter längs byrån mellan Över- och Yttermalax upp till Petalax sockenrån. I skärgården går gränsen från Åminne ångbåtsbrygga i nordvästlig riktning så att alla skär söderut från och med Stenskär och Ytterslandet tillhör Malax jaktvårdsförening och alla skär och holmar på norra sidan därom Övermalax jaktvårdsförening. Mötet var ense om att dessa gränser noggrant bör iakttagas av alla jägare i dessa marker. Rävdröf får dock gå in på annans marker.

Malax om äganderätten till skär Vasa-Posten 6.10.1901 no 78

Litet om eganderätten till Storskäret, Ljusan, Swättan, Stor- och Lill-sanden m. fl. skär inom Malax socken. 154

För omkring två år sedan läste jag i "Wasa Posten" en notis om att en landtmätare blifwit förordnad att emellan Bergö byamän å ena samt kronan å andra sidan wärkställa sådant egobyte, att kronan skulle få Rönskäret och Bergö byamännen Sanden.

Af för mig obekant orsak lär detta egobyte ej blifwit någonting af.

Jag och troligen flere andra Malaksbor blefwo mycket förvånade öfwer att enligt sagda notis kronan skulle ega förenämnda skär, ehuru Malaksborna på grund af äldre domar trott sig ega alla holmar och grund, som vanligen kallas "Storskärs skärgård".

För att bewisa Malaksbornas eganderätt till dessa skär anföres här nedan det utslag, hwarpå denna rätt grundar sig. Protokollet lyder:

"Åhr 1775 den 27 etc. Nowember sammanträdde ägodelningsrätten i Malaks sokn å Köpings gästgifware gård; närwarande woro nedannämnda ledamöter.

§ 12. Utslag:

"Wid öfwerwägande af detta mål finner wäl Ägodelningsrätten, at hwarken å Kongl. Maj:ts och Kronans wägnar, eller Malax soknemäns sida, mindre genom Wargös boernes hörande kunnat med säkerhet upplysas, huru långt Kronans enskilta fiskewatn, bestående i Siäl- och Strömingis fiske, hwilket härintil blifwit til den mäst biudande utarrenderadt, må sträcka sig österom Storskäret, eller huru nära det stöter in till Malax soknemäns samfälta fiskewatn; men som det likwäl blifwit utredt, medels parternes ömsesides medgifwande, at Malax boerne ifrån uråldrige tider utan minsta klander, nyttjadt fiskewatnet, såsom deras egodel, til och något åfwanföre Lillsanden, utan det, at sidstnämde jämte alle andre mot hafssidan belägna skär till och med Storskäret ständigt blifwit nyttjade och häfdade af Malax soknemän, utan någons åtal, alltså och emedan Malax soknemän således ägt urminnes häfd å thet the (?) i förenämnda måtto både till skär och fiskewatn nyttjadt; och å Kongl. Maj:sts och Kronans

wägnar icke heller kunna påstås mindre bewisas, att härmed annorlunda förwetter (?); för den skull pröfwar Ägodelningsrätten på sådan grund skäligh, at utstaka och fastställa följande rålinie till skiljande af Kongl. Maj:sts och Kronans enskilda fiske å ena och Malaks soknemäns samfälta fiskewatn å andra sidan nämligen: att rågången bör taga sin början från den å 1764

(följande sida)

års Charta utmärkta rålinien å Siön, som skiljer Wargö by från Malax på det sättet, att den bör gå så nära till Lillsandens wästra ända, at ifrån sidsta udden deraf ett- tusende alnar blifwer af watnet på Malax sidan och sedan therifrån i gerad linea till Wallgrund bys i Mustasaari sokn siö rå, hwarigenom allt det fiskewatn, som blifwer å hafssidan tillhör Kongl. Maj:t och Kronan och det öfriga af watnet tillkommer således de Malaksboer enligt det ofwannämnda Charta däröfwer utmärker rålinierne; och åligger det skiftes Landtmätaren, at den nu fastdömde rålinien å sagda Charta anteckna.

Blifwande i öfrigt Malax boerne bibehållne wid theras förut innehafda skär, med alt thet, som under them redan äro och framdeles kunna blifwa tillandat. Äfwensom och ägodelningsrätten finner Malaks soknemäns hemställen therutinnan wara billig, i det the måge äga fri- och rättighet at framdeles så wäl som härintils få färdas till Siöss och sina Skär enars theras angelägenheter ehwad tid på året som hälst sådant fordrar öfwer det nu utstakade Kronofiskewatnet, hwarföre och Ägodelningsrätten will lemna Malax boerne rättighet därtill i fall och några andra än the sielfwe komma at arrendera kronoskiftet; dock at the warsammelige, utan buller, fiskeleks tiderne, derå färdas.

År och dag föreskrifne

B. Cederström

D. J. Stilman.”

Ur detta utslag framgår, att Malaksborna ega oinskränkt rätt ej allenast till alla skär inom ifrågawarande kronans fiskewatten utan äfwen till alla nutida och framtida tillandningar därstädes. Förwånansvärdt är, att wederbörande myndigheter ej haft dess bättre klarhet i saken, än att de kunnat byta bort som kronans egendom ett af sagda skär.

Det wore förwisso tid, att Malaksborna gjorde sina rättigheter härutinnan gällande, ty annars kunde kronan, som nu delwis häfdar sagda skärgård, en gång på grund af urgammal ostridig häfd annektera alla skär. Malaksborna kunde till och med få en liten inkomstkälla genom att uppbära en liten skatt af de fiskare, som om somrarna wistas här. Om jag ej minns orätt, torde redan å ett landmäterisammanträde den 18 april 1898 kommunalnämndsordföranden Erik Mattlar och bonden Matts Fogde blifwit utsedda som ombud att göra denna eganderätt gällande mot kronan och fiskarena, ehuru något vidare ej hörts af detta ärende.

Tänken på saken, Malaksbor!

– hm.

Omfattande emigration till Sverige

155

Många österbottniska jordbrukare i Värmland och Dalarna

Emigrationen från svenska Österbotten har återuppstått i ny form. Till USA får man inte resa, men en ständigt stigande utvandringsström söker sig nu i stället västerut till Sverige. 40 solvbor har i sommar rest över för att bosätta sig där. Från Pedersöre har likaså en stor utvandring skett och överhuvudtaget från alla österbottniska kommuner.

Åren närmast efter kriget var förtjänstmöjligheterna goda på olika områden och bristen på arbetskraft stor. Nu har förhållandena blivit annorlunda. Industrierna i städerna kan inte mera absorbera landsbygdens överskott på arbetskraft. Och därtill kommer att österbottningarna sedan gammalt varit kända för sin reslust och håg att söka sig ut i världen.

Nu prövar man på Sverige, när möjligheter att resa till USA, Kanada och Australien inte mera finns. I många fall etablerar sig utvandrarna som jordbrukare. Flykten från jorden har i Sverige skett i större utsträckning än här och det är lätt att erhålla arbete inom jordbruket. Man kan även komma över ödehemman till synnerligen låga pris. Jämfört med våra förhållanden är det även lättare att existera i det nya hemlandet. Redan före kriget och mellan krigen sökte sig många jordbrukarfamiljer över till Sverige, sålde sina hemman här och köpte nya där. Enbart från Munsala flyttade ett tiotal familjer över. Också korsholmare har blivit hemmansägare i Sverige. I närheten av Uppsala finnes flere större jordbruk som ägs av österbottningar. För det mesta har utflyttningarna härifrån skett till Värmland och Dalarna. De som har slagit sig ned som jordbrukare har i allmänhet trivts mycket bra, och detta lockar nu andra att följa efter. Sådana som inte börjat med jordbruk eller jordbruksarbete har sökt sig till skogsarbete eller industrin. En del av dessa har återvänt eller kommer att göra det förr eller senare, men andra igen har för avsikt att stanna i Sverige.

Från Pedersöre har i år närmare ett par hundra personer hittills rest över, från Esse, Purmo och Larsmo några tiotal från varje kommun. Naturligtvis har en stor del av dessa pass gällt endast för tillfälliga besök, men många har nog rest över för att slå sig ned för framtiden där och med tiden bli svenska medborgare.

Från Malax har hittills i år 88 personer tagit ut Sverigepass, från Petalax 39, från Solv 95, från Pörtom 47 och från Bergö 13.

Den främsta orsaken till utvandringen torde vara svårigheter att få arbete i hemlandet för tillfället. En bidragande orsak är även att utflyttarna i Sverige kan röra sig var som helst och komma till rätta med sitt eget språk vilket inte är fallet i Finland.

Plundringen av Kalevalas vrak: 42 Molpebor med.

Dramatiska episoder under förhören.

Varierande rättsuppfattning i fråga om vrakgods.

(Från Hufvudstadsbladets korrespondent.)

V a s a, tisdag.

Undersökningen av vrakplundringen utanför Korsnäs fortsattes under söndagen och måndagen i Molpe by, där den nu kan anses slutförd. Utöver de 200 säckar polismännen redan de första dagarna lyckades beslagtaga ha senare ytterligare ett par tiotal uppspårats. Huru mycket av det stulna mjölet egentligen hamnat till Molpe är därmed inte sagt, ty det är ingalunda uteslutet, att mindre eller större partier hunnit undangömmas i skogen eller på andra ställen, innan polisen anlände till orten.

Antalet i mjölstölderna delaktiga i Molpe beräknas uppgå till 42. Av dessa ha 32 avlagt fullständig bekännelse, 6 ha tills vidare icke bekänt och 4 misstänkta ha hittills lyckats hålla sig undan; av de fyra torde dock en ha blivit gripen.

Enligt vad polismännen meddela, har det varit många dramatiska episoder under polisförhöret. Befolkningens rättsuppfattning i fråga om vrakplundringen har mycket tydligt kommit till synes vid förhören. Man har handlat enligt urgammal uppfattning, att allt som ligger herrelöst ute i havet är var mans egendom. I detta fall medge sig många visserligen ha hyst moraliska betänkligheter, men då rusningen till vraket blev allmän, läto de betänkligheterna fara. De ha icke kunnat räkna med de juridiska påföljder, som gällande lag nu ställer i utsikt, och det har varit både jämmer och tårar inför undersökningsdomarnas bord. Ofta har det verkat gripande, då gråhårsmän, som aldrig förut haft med rättvisan att skaffa och veterligen aldrig varit inblandade i laglös trafik vare sig med sprit eller annat, bittert ångrat det felsteg de nu råkat begå.

Å andra sidan är även att anteckna en i det sista förhärdad sinnesstämning. På söndagen inträffade sålunda ett karaktäristiskt intermezzo, då ordföranden i Molpe folkskolas direktions åtföljd av två andra ledamöter infann sig å skolan, där polisundersökningen hela tiden hållits, och i hotfulla ordalag bad polismännen utrymma den lokal, som av skolans lärare ställts till deras förfogande. (Skolan har icke mindre än 28 rum.) Denna uppfordran besvarades emellertid av distriktets kronolänsman med en bättre straffpredikan, som resulterade i att direktionsmedlemmarna – som delvis även själva äro inblandade i stöldaffären – avlägsnade sig med oförrättat ärende.

Från Molpe fortsatte polismännen till Korsnäs och Harrström och sedermera till Bergö för att slutföra undersökningen. Även om man förutsätter, att kanske ett 100-tal mjölsäckar vid

bärgningen söndrats eller på annat sätt förstörts, återstå 800, som måste finnas gömda hos vrakplundrarna. Ensamt i Molpe kunna de icke finnas, utan de måste vara spridda omkring även på de övriga redan nämnda orterna.

Såsom redan meddelats, inledde kronolänsman G. Tidström från Malax på söndagen undersökning i Bergö, vilken dock tills vidare icke lett till något positivt resultat. Bergöborna göra gällande, att de ingen del hade i vrakplundringen. De hade visserligen varit utresta till vraket med små båtar, men mjölsäckarna hade bärgats av de med större farkoster försedda Korsnäsborna, på vilka allt ansvar för de försvunna säckarna faller. Även påpeka Bergöborna, att varken försäkringsbolagets ombud eller de av honom utsedda vakterna varit sin uppgift vuxna, utan att allmän villervalla hade varit rådande ute vid vraket, där ingen som helst kontroll över bärgningen upprätthölls. Från Bergö hade endast hederligt och ordentligt folk varit utresta till haveristen.

Gentemot detta anmärka de polismän, som verkställt undersökningen i Molpe, att de anse det vara till fullo utrett, att även Bergöborna ha sin rundliga andel i vrakplundringen. Av vittnesmålen framgår, att även Bergöborna i stort antal med sina farkoster besökt vraket och bevisligen bärgat mjölsäckar, utan att en enda Bergöbo levererat något mjöl till försäkringsbolagets representant i Vasa. Alltså måste en del av mjölet finnas i Bergö, och de särskilt tillförordnade polismännen komma i varje fall att utsträcka sin undersökning även till Bergö.

Polisundersökningen i Korsnäs, Harrström och Bergö kommer sannolikt att räcka hela denna vecka.

Malax Sisu isbrytaren Vasabladet 5.1.1946 no 4

Besök på isbrytaren Sisu.

157

Intervju med befälhavaren om äventyr och farleder.

Ritgrundsfaret och skärgårdsbornas trafikförbindelse med Vasa.

Bildtexter: Sisu vid Vasklot pirarna.

Kapt. O. Aalto.

Sjöfarten på Vasa är nu slut för säsongen, sedan isbrytaren Sisu assisterat ut de två sista ångare, som låg vid Vasklot, nämligen Kontio och Vilke.

Dagen före Sibus avgång gjorde jag i sällskap med ett par vasadirektörer och en sjökapten härifrån ett besök ombord på isbrytaren för en intervju med den i sjöfartskretsar mycket populära befälhavaren på Sisu, kapten *Olavi Aalto*.

Det vittnar gott om Aaltos duglighet att han redan vid 32 års ålder blev utnämnd till sin nuvarande befattning och sedan med skicklighet och en stor portion god tur fört befälet på sitt

fartyg genom krigets många strapatser och äventyr. Om den goda turen vittnar bl. a. att när Sisu år 1943 gick på en magnetmina, blev inte en enda person ombord dödad, fastän fartyget givetvis fick en del skador som krävde fyra månaders reparation. Det kunde skrivas en hel intervju enbart om vad som hände, när minan kreverade under fartyget, just när befälhavaren var på väg ner från kommandobryggan och kom upp igen utan att veta hur det gick till, hur belysningen på hela fartyget slocknade, hur det höll på att bli eldsvåda i maskinrummet, när naftarören gick sönder och rummet fylldes av naftadimma, hur skott trycktes in, hur vägg- eller golvfasta möbler, apparater m. m. bytte plats på de mest fantastiska sätt, hur en sjöman, som satt på en pall, plötsligt observerade att pallens alla fyra ben blivit knäckta, och hundratals andra saker, men den historien hör redan en förgången epok till.

Avsikten med intervjun var också en annan, fastän det vid tillfället talades om mångahanda saker såsom sed är när sjömän och landkrabbor kommer tillsammans.

Kapt. Aalto visade sig vara en trevlig bekantskap. Han hade gått till sjöss som 17-åring och av allt att döma sett sig omkring i världen med öppna och läragtiga ögon. Två resor jorden runt hade han hunnit vara med om. Hans blick föreföll inte heller vara bunden av snäva land- eller sjögränser. Till sjöss hade han lärt sig bl. a. också svenska.

Den andra sjökaptenen i sällskapet råkade vara Aaltos kamrat från elevtiden ombord på skolskeppet Fennia. Det var intressant att höra deras berättelser om hur den fyrmastade barken förlorade riggen vid Kap Horn och med nödrigg tog sig fram till Falklandsöarna, där folket blev liggande i halvannan månad i väntan på lägenhet hem, medan barken blev vrak. Aalto seglade sedan på andra skolskepp bl. a. Favell och Suomen Joutsen, på fem av FÅA:s fartyg och på Elfvings fiskebåtar, fiskade sill vid Island och följde konsul Elfving på en sommarexpedition till Kangerd luksuakfjorden på Grönland för att utröna möjligheterna till laxfiske där. De var där två veckor men såg på hela tiden inte en enda människa i denna trakt, där dagarna övergick i varandra utan natt, ingen växtlighet fanns på kusten och inga fyrfota djur, endast fågel och fisk.

År 1939 kom Aalto som första styrman till Sisu och i februari följande år blev han isbrytarens befälhavare. Tidigare hade han varit styrman på Voima och Sampo. Under hela kriget hade Sisu sommartid tjänstgjort som moderfartyg för ubåtar och senaste sommar för mintrallare vid Björkö. Det hade varit en arbetsam tid, erkände Aalto, med bråda skiften mellan vinter- och sommarsäsong. Nu har fartyget 41 mans besättning, men under kriget var den 75-80 man, och dessutom fanns det militär ombord, så att de ibland räknade upp mot 400 man, och trots det stora utrymmet – Sisu är som bekant 64 m lång och 14.30 m bred – var det trångt, med folk sovande i gångar och på bänkar i mässen.

Brådska dagar hade det också varit nu. I slutet av november lämnade Sisu Helsingfors och gick direkt till Uleåborg. Den har sedan varit i farten hela tiden mellan hamnarna här i norr, där isbrytaren assisterat fartyg in och ut i Kemi, Uleåborg, Haukipudas, Yxpila, Jakobstad och Vasa.

– I två veckors tid hade vi inte en enda ledig natt, berättade Aalto. Ibland gick det så att så fort vi kommit in i en hamn med ett fartyg fick vi vända för att assistera ut ett annat.

– Hur är det att vara befälhavare på en isbrytare?

– Jag tycker om det, svarade kapt. Aalto enkelt. Det är roligt att assistera fartyg, mycket trevligare än att ligga i hamn. Tiden går fort. Under tiden här uppe har vi haft 32 assisteringar.

Det framgick under samtalet att Sisu är den första isbrytare, som gått Ritgrundsfarleden, sedan den blivit uppmuddrad. På frågan vad han tyckte om Ritgrundsleden, svarade Aalto.

– Den är bra belyst men litet trång från Ledsten till Margitören, men man går bra där även om det är dålig sikt. Då är det bara att följa rännan, därför att isen aldrig skjuter. Man kommer säkert fram långs denna led och behöver inte ligga och vänta på bättre väder som när man går Norrskärsleden.

– När vi däremot gått Norrskärsleden har vi alltid blivit tvungen att stoppa och vänta på bättre sikt, då det varit snö eller sjörök, och man måste nödvändigt se två fyrar där för att få krysspejlingen, dvs Valsörarna och Holmögadd.

– Dessutom är Norrskärsfaret 53 sjömil längre. Det betyder att Ritgrundsfalet sparar tid och dessutom bränsle för ca 33.000 mk. En gång har vi gått Ritgrundsleden, men då skar vi av isvägen till Vasa för skärgårdsborna, och efter det måste vi börja gå genom Kvarken. Vi har sedan dess gått åtta gånger genom Kvarken, vilket betyder en merkostnad på ca 264.000 mk. Därtill kommer risken, när vintertid båda fryskeppen, Snipan och det svenska Östra Kvarken tas in jämte de svenska lysbojarna.

– Hur klarar ni er då?

– Man måste pejla fyrarna Holmögadd och Valsörarna, men det är så konstigt, att när man kommer till det smalaste och grundaste stället i farleden, har man båda fyrarna i linje. Man blir då tvungen att ta position, innan man kommer till det smalaste stället och sedan köra på kurs, vilket är riskabelt på grund av den starka strömmen.

– Har ni inte provat den nya farleden mellan Rönnskär och Norrskär?

– Nej, den är inte i bruk ännu, svarade kapt. Aalto.

Innan vi lämnade den trevliga befälhavaren efter en rundvandring på den präktiga isbrytaren, varvid också första styrmannen Allan Rinne visade sig behärska svenska med alla krångliga facktermer, blev det tal om möjligheterna att säkerställa skärgårdsbornas trafik till Vasa även om isbrytaren skulle använda Ritgrundsfalet. Det talades därvid bl. a. om isbryggor över rännan och ångbåtsfärjor liksom i södra Finland.

I går ringde jag därför till distriktsingenjören i Vasa väg- och vattenbyggnadsdistrikt, T. Nordström, som framhöll att trafiken över isbrytarrännan kan ske med hjälp av en träbro med 20-22 m spännvidd.

– Men, sade han, det är nog en synnerligen obekvämt och svårhanterlig nödfallsutväg. Jag anser att en sådan bro inte på något sätt kan tillfredsställa skärgårdsbornas berättigade anspråk på trafik till Vasa. Den enda utvägen är att fullständigt fullfölja det vägprojekt, som redan länge och väl förelegat, och som redan i fjol påbörjades men avbröts senaste sommar, nämligen att bygga vägarna färdiga till stränderna vid Replot och Alskat och få en ångfärja som upprätthåller förbindelsen över sjön. På Replotsidan finns det redan väg till stranden, medan en sträcka av 500 m av den planerade vägen på fastlandet ännu är h. o. h. ofarbar.

- Finns det möjligheter att få en ångfärja dit?
- Naturligtvis måste det finnas möjligheter. Eftersom trafikfrågan kunnat ordnas i skärgården i andra delar av landet, t. ex. i Åbolands och Ålands skärgård, så måste och kan den ordnas även här, svarade ing. Nordström.

– s.

Malax skyddskår Wasa-Posten 10.4.1919 no 42

Malax skyddskår.

158

Skyddskåren i Malax har efter många om och men åter uppstått. Senaste höst gjordes försök att ånyo få den till stånd, men intresset tycktes helt och hållet vara utdött, beroende kanske mest på den möda de unga utstått i frihetskriget. Sedermera försökte några envisa personer vid detta års början att trots motstånd från många håll ännu en gång taga upp skyddskårsfrågan, och – ihärdigheten kröntes med framgång. Efter många krokar i långdansen började skyddskårsrörelsen åter taga fart. I synnerhet inverkade helt säkert den stora skyddskårsparaden i Vasa till förmån för skyddskårsidén.

Den 2 februari hölls ett möte i Yttermalax, varvid omkring 30 ynglingar och några äldre personer antecknade sig som medlemmar, och följande söndag, den 9 februari hölls ett liknande möte i Övermalax. Alltnog! Början var nu en gång gjord, varför det beslöts, att redan den 16 februari hålla ett konstituerande möte i och för val av nödiga funktionärer. Diskussionen å detta möte blev ganska livlig. De flesta voro dock ense om att skyddskår borde upprättas, men på fullt frivillig grund. Ett par talare ville avråda från att alls upprätta skyddskår, emedan det kunde uppfattas som en utmaning mot arbetarena. Häremot gjordes dock bestämda och skarpa uttalanden, gående ut på att man ej åsyftade sådant. Tvärtom betonades starkt, att skyddskårer bildas för bekämpande av samhällsomstörtande ”huliganer” och bolscheviker inom landet. Efter diskussionens slut företogs val av nödiga funktionärer i staben och disciplinsnämnden samt revisorer, och dessas suppleanter. Härvid må nämnas att till rayonchef valdes jurisstuderanden Torsten T. Ohlsson, till kanslichef bonden Gustaf Klockars och till ekonomiechef bondesonen Isak Granlund. Övriga medlemmar i staben blevo folkskolläraren Matts Mattlar och bonden Vilhelm Bonn.

Vad sedan det egentliga skyddskårsarbetet vidkommer, kan det framhållas, att övningar hållits i regeln två gånger i veckan, i Yttermalax ungdomslokal, å Havras och Paxal folkskolor. Till skyddskåren höra för närvarande 43 aktiva och 2 passiva medlemmar från Yttermalax och 24 aktiva samt 1 passiv medlem från Övermalax eller inalles 67 aktiva och 3 passiva medlemmar, vilket måste anses vara ganska klen resultat, i betraktande av att Malax kommun hyser över 5,000 invånare. Detta beror dels därpå, att man anser skyddskåren vara obehövlig, dels är man likgiltig, för hela skyddskårsidén och dels äro många så ”snedvridna”, att de mot bättre vetande formligen motarbete skyddskåren. Alla möjliga fantastiska griller ha fastnat i deras hjärnor så orubbligt, att det knappast lönar sig att försöka bortarbete dem. Mången har dessutom gripits av penningdjävulen, så att inga andra intressen finnas än att oupphörligt

tänka på och samla penningar. Dock – ljusa punkter finnas ju också i skyddskårsfrågan. Många, såväl äldre som yngre, män och kvinnor, omfatta skyddskårstanken med välvilja och arbeta energiskt på dess befrämjande. De ynglingar, som nu tillhöra skyddskåren, äro kärnpojkar med fast och orubblig vilja och med klar blick för skyddskårens nytta och nödvändighet.

För att befrämja skyddskårsrörelsen å orten ha under senaste månad möten ofta hållit. Den 9 mars företogs utmarsch till Paxal folkskola, varest rayonchefen T. Ohlsson med några ord för mötesdeltagarena berörde det utrikespolitiska läget för närvarande samt Finlands nuvarande ställning och i samband därmed skyddskårsfrågan. Några nya medlemmar antecknade sig.

*

Årsmötet, som var talrikt besökt, firades den 16 mars i Yttermalax ungdomsförenings lokal. Efter det Malax hornseptett spelat några musikstycken öppnades mötet med hälsningstal av kanslichefen Gustaf Klockars. Rayonchefen T. Ohlsson relaterade sedan sakläget i kommunen beträffande anslutningen till skyddskåren samt klargjorde föreskrivna regler och stadganden enligt den nya skyddskårsförordningen. Diskussion följde därefter, varvid fattades beslut om att stabsmedlemmarna, såväl som alla andra för skyddskåren intresserade personer skulle genom samtal och överläggningar, särskilt med äldre personer, såväl män som kvinnor, försöka upplysa och övertyga envar om skyddskårens uppgift och nödvändighet.

På grund av att skyddskåren då ännu ej vunnit nödig stadga, enades man om, att staben närmare skulle behandla frågan om inkomst- och utgiftsstat för det löpande året, före mars månads utgång, varefter frågan på ett skyddskårsmöte skulle avgöras.

Enär kårens ekonomi ej ännu på långt när är säkerställd, beslöt man, att genom föranstaltande av samkväm och fester, genom frivilliga bidrag och medlemsavgifter få medel till betäckande av de nödvändigaste utgifterna. Dessutom skulle man ingå till kommunalfullmäktige med anhållan om kommunalt bidrag.

Paragraf 2 i den nya skyddskårsförordningen upptogs även till diskussion, men hade de närvarande ej något att anmärka mot bestämmelse däri, nämligen att skyddskårist ej utan stabens begivande får avgå från skyddskåren, innan en månad förflutit, efter det han hos staben anmält om sin önskan att lämna kåren.

Den övriga delen av årsmötet upptogs av musik av Malax hornseptett, berättelse av lärarinnan Ellen Backman samt deklamation av rayonchefen T. Ohlsson.

*

Den 17 mars uppvaktades kommunalfullmäktige å deras sammanträde av hr T. Ohlsson, vilken i korthet berörde skyddskårsfrågan, framhållande ett kommunalfullmäktige såsom kommunens representanter borde ställa sig i spetsen för skyddskårsrörelsen å orten, ty därigenom skulle de yngre med större intresse omfatta skyddskårsidén. Resultatet blev att 14 ledamöter eller 2/3 av antalet kommunalfullmäktige antecknade sig som medlemmar i skyddskåren.

Å skyddskårsmötet den 25 mars fastställdes budgetförslaget, som gick ut på 5,000 mk.

Någon skjutövning har ej under mars månad hållits, emedan organisationsarbetet tagit all tid i anspråk.

För tillfället deltaga 5 st. skyddskårister i skyddskårsskolan i Petalax Nyby.

*

Det är att hoppas, att malaxborna så småningom lära sig inse nödvändigheten av att ha egen skyddskår, vilken i dessa oroliga tider skall utgöra kommunens fasta och orubbliga värn mot allt våld och ofärd. Skyddskårerna finnas ju till för att upprätthålla den inre ordningen i landet och förhindra liknande våldsdåd som senaste vinter, då mord, plundring och mordbrand hörde till dagordningen. Låt vara, att vi här i Österbotten ej ha att göra med så många röda, men det bör fästas avseende vid att det i vårt land finnas tusende, som, om de skulle kunna det, gärna gäve oss betalt för gammal ost. Ty dessa samhällsomstörtande element ha ett ont öga till Österbottens laglydiga folk. Lägg därför på minnet, Ni malaxbor och för övrigt bygdens folk, att, om ni hålla på lag och rätt och om Ni önska en lugn och lyckligt framtid och vilja anse Er tillhöra vårt lands samhällsbevarande element, Ni, gamla och unga, böra höra till skyddskåren. En stor brist är det just, att ej äldre personer höra till skyddskåren, ty det skulle kännas betydligt lättare och vara mycket trevligare för de unga, om så vore fallet. Skyddskåren skulle därigenom få den nödiga stadga den så väl är i behov av. Vanligtvis ha unga och gamla på landsbygden dragits åt skilda håll, sorgligt nog. Det finnes marthaföreningar, lantmannagillen, nykterhetsföreningar m. fl., men alla dessa föreningar föra en mer eller mindre tynande tillvaro, beroende på att de högst sällan ha något gemensamt. Ofta nog har missförstånd rått de olika föreningarna emellan, emedan de ej lärt känna varandra och varandras strävanden tillräckligt. Vilket stort arbetsfält ha de ej på skyddskårsområdet, ja, intet hinder skulle väl ligga i vägen för att de helt skulle uppgå i skyddskåren! Ty i en skyddskår skall man ej blott arbeta på att öva sig i vapnets bruk. Ynglingarna, som ha sig den uppgiften ålagd, komma helt säkert att fort tröttna därpå; i längden blir det alltför ensidigt och enformigt. Visserligen skall det första eller ena huvudmålet vara att genom exercis, gymnastik, idrottsövningar, omväxlande med skidutfärder, skjutövningar, fältmanövrer m. m. stärka och utveckla sin kropp så, att man, då man ser en yngling, kan på hans kroppshållning och raska uppträdande se, att han är skyddskårist. Hela hans yttre skall andas levnadsmod, hälsa och kraft. Men – för att få en vaken och handlingskraftig ungdom, för att få en skyddskår i ordets egentliga bemärkelse, måste även själsanlagen utvecklas. En sund själ i en sund kropp – bör vara målet för varje skyddskårist. För att nå detta mål skola främst gubbarna och martorna samt sedan de kvinnliga ungdomsföreningsmedlemmarna hjälpa till. Det kan ske genom att anordna gemensamma sammankomster med lämpliga föredrag, sång, i synnerhet unison sång, i vilken alla kunna deltaga samt diskussioner. Flytten in långa bord och bänken Eder kring dem, gamla och unga om varandra för att resonera och diskutera om tidens brännande frågor! Tiderna ha redan förändrats så pass mycket, att kaffetåren med, om möjligt, dopp, kan tina opp isen kring Edra hårda hjärtan och lösa tungornas band. I stort sett skulle dessa sammankomster bli hembygdsmöten, där såväl allvaret som glädjen skulle ha rum och där fri och otvungen samt kamratlig stämning skulle råda. — — —

Ha Ni, gamlingar, tänkt på att även Ni ha förpliktelser mot ungdomen, likasom den har förpliktelser mot Er? Ha Ni tänkt på att, när fara är å färde, ungdomen främst måste ut och försvara Er och Edra hem? På vad sätt löna Ni dem, som med sitt eget liv ha offrat sig för

Eder, för att Ni trygga skall fortfarande få bruka Er jord? Och till de rika och snåla vill jag säga: ”Vem ha Ni att tacka för att Edra penningar ligga orörda på kistbotten, att Er ladugård är orörd och Edra närmaste ännu vid liv? Jo, det är de unga, som Ni knappast förut bevärdigat en blick och som Ni betraktat som ”ej torra bakom öronen”. Ni ha att lära mycket även av dem och deras uppoffrande kärlek för hembygden.

Och så till sist: Tänk noga på ovanstående frågor och svar! Och – gubbar, öppnen Edra fyllda och trinda börsar! Kanske det finnes en avsigkommen sedel även för skyddskåren och Edra egna söner och döttrar!

L u d d e f r å n l a n d e t .

Malax slöseriet bör upphöra Vasabladet 20.10.1940 no 245

Malax.

159

Slöseriet bör upphöra, så lyder en maning nu till envar i republiken. Det hela gäller insamling av metallskrot. Det är slöseri, så stora mängder skrot ligger oanvänt i lider och lador. Nu skall det insamlas för att ge material åt våra fabriker, som hotas av råvarubrist, vilket i sin tur kan leda till fabrikernas stängande. Vad som följer på en sådan åtgärd inses av envar. Alltså: slöseriet skall upphöra, skrotet skall insamlas, fabriker och verkstäder skola få råvaror.

Senaste tisdag hade den lokala insamlingschefen Gunnar Stormlund sammankallat representanter för olika organisationer för att planera insamlingen i Malax. Tio olika organisationer voro representerade. Man beslöt, att den 4 november (allhelgonamåndagen) skulle bli den stora skrotinsamlingsdagen. Men före denna dag bör envar samla sitt skrot. På allhelgonamåndagen kommer sedan byombudsmannen och avhämtar skrotet. Denna gång gäller det endast metallskrot.

Följande byombudsmän utsågos: för Vias V. Lindgård och P. Nordström, för Langerskogen och Junkarsbränno Elis Nyqvist och Artur Lövlund, för Knös och Persgränden Jan Ture och Karl Strömvik, för Paxal Viktor Uddström, E. Silfver och Erik Udell, för Långåminne E. Bäcklund och E. Hallin, för Granholm och Kalmossa Bernh. Lingonqvist och Paavo Järvi, för Ribäcken Arvid Ribacka, för Långmossa och Västerbränno V. Malmsten och Emil Holmlund, för Kråkbacken B. Hinders, S. Åkerlund och K. Nyback, för Nämndesbacken och Storlindo Edvin Smeds och Einar Smedlund, för Havras och Stolpas Elis Storback och Selim Smeds, för Storsjön och Långmark Frans Sundbäck, för Mattlars och Börängen Ivar Lindqvist och Valter Levlin, för Svennas och Kopparbyn Gustav Hägen och Ivar Broman, för Bränno Mattias Udd och Paul Skoglund, för Tuvas Erik Tuvas och Viktor Forsberg, för Åminne Gunnar Sjöstrand och Aug. Åminneborg, för Köping John Berts och Emil Berts samt för Klockarbacken John Engman och Evert Nordman.

Ovan nämnda dag besöka några av dessa ombudsmän hemmen för att avhämta skrotet. Ombudsmännen köra sedan sina skrotlass till andelsmejeriet, som upplåtit lämplig plats för skräpet. För Långåminne skall en särskild förvaringsplats utses.

Men insamlingskommittén önskar redan nu rikta följande maning till alla malaxbor: samla ditt skrot redan i dag på en bestämd plats. Läs affischerna på husväggarna i bygden. Dessa ge upplysning om insamlingens betydelse.

– k.

Malax Ungdomsdag i Bergö Vasabladet 7.8.1945 no 178

Ungdomsdag i Bergö.

160

ÅTTAHUNDRA DELTAGARE I SJÄTTE RINGENS SOMMARFEST PÅ SÖNDAGEN.

Två malaxflickor simmade den 18 km långa sjövägen.

Sjätte ungdomsringen hade senaste söndag anordnat sommarmöte och -fest i Bergö. Det ovanligt fagra sommarvädret hade lockat ungdomarna från hela ringens verksamhetsområde att vara med på utfärden. Såsom gäster deltog även ett hundratal representanter för femte och sjunde ungdomsringarna. Det var sålunda drygt 500 ungdomar från fastlandet som landsteg på ön kl 13-tiden.

Bergöborna höll god min inför den stora invasionen och bjöd samtliga på välkomstkaffe med bulle. Vårdföreningen – Bergö ungdoms- och nykterhetsförening – hade iordningställt en fin festplats invid ungdomshemmet och dekorerat den med ungbjörkar och girlander. Det var välbetänkt, ty inne i ungdomshemmet skulle inte de talrika festskarorna haft rum.

Sommarmötet började kl 14 med musik av dansorkestern Nizza. I ordförandens frånvaro (ordförande Harald Wiik befinner sig på resa i Sverge) hälsade hr Mattias Tuuvass från Malax välkommen. I anslutning till hälsningstalet sjöngs Du gamla du fria unisont. Härefter bjöd lär. Lindsjö fastlandsungdomarna välkommen samt presenterade Bergö, dess geografi, kultur och näringar.

Sedan ytterligare en sång sjungits, behandlades en del mindre ärenden. Bl. a. beslöts, att ringens höstmöte skulle hållas i Solv. Styrelsen gavs i uppdrag att i samråd med Solv ungdomsförening bestämma dag för mötet.

Härefter följde ett par timmars rast, varunder deltagarna besåg ön och passade på att ta sig ett dopp i de svala böljorna.

Kl 19 började sommarfesten. Sången Över bygden sjöngs unisont, varpå hr Leander Westergård hälsade välkommen. Margareta och Ruth Udd från Malax sjöng ett par vackra duetter till ackomp. på orgel av hr E. Strömblad. En flicka från Pörtom deklamerade

Tegengrens Flammande låga, och lär. Th. Stenlund höll föredrag om Ungdomslivets utveckling. Härpå sjöngs en folkvisa.

Hr. Holger Granbäck från Malax läste en av honom själv författade dikt Vandringen och sjöng romansen Liten askerpilt.

Frk. Judit Englund från Solv deklamerade en dikt av Titte, och Gustav Nordman från Petalax bidrog med solosång, två folkvisor, ackomp. av lär. Maj-Lis Tölix.

Efter det hr Ingvald Bäcklund, Långåminne, underhållit de närvarande med några sjömansvisor höll hr Felix Nyman avslutningstalet. Han konstaterade, att det var första gången i 6:e ringens historia som en utfärd till Bergö rönt ett så enormt intresse. Senaste utfärd företogs hösten 1937. Tal. dröjde vid de händelser som timat sedan förra mötet och ägnade de många unga medlemmar som offrats i kriget varma ord.

Sommarfesten präglades av en god, kamratlig stämning. Antalet festbesökare översteg 800.

Kl 23.30 på natten stävade båtarna ut från ön. Det var en nöjd ungdomsskara som vände åter. Nöjda var säkert också bergöborna, de hade anledning därtill, ty deras arrangemang hade lyckats.

Två malaxflickor företog färden till Bergö simmande. De var Birgit Lång och Etel Möllerström. De startade ut från Åminne strand kl 14 och anlände till Bergö kl 22. En roddare hade följt med och vakat över de tappra flickorna. Sträckan Åminne-Bergö är ca 18 km.

Malax Uti Malax sockens skärgård Finlands Allmänna tidning 28.11.1836 no 277.

161

Uti Malax sockens skärgård, är i sistlidne October månad funnet wraket af en Galeas eller Slup, hwarifrån blifwit bärgadt ett ankare med tåg om 24 famnar, en ankartross om 12 famnar, ett stycke af ett stag-segel, kapade wanter och stag, 4 enkla block, diwerse tåg samt omkring 25 kilo bult och spik, som blifwit utbrutne ur wraket. Och warder sådant härigenom tillkännagifwit på det ägaren dertill må inom den i Författningarne fastställde tid af natt och år härefter, till återbekommande af den bärgade egendomen anmäla sig antingen hos Sjö-Tullkammaren i Wasa eller härstädes. Helsingfors å General Tull-Direction i Finland den 14 Nov. 1836.

På befallning,
G. Magn. Byman

Alla väntar på bensin för bilarna.

162

Inga spekulanter på gengasaggregat för tillfället.

Körtillstånd med bensin för nyimporterade lastvagnar.

Bensin eller gengas, det är frågan. Det kom jag underfund med vid en intervju med två bilexperter.

Den närmaste orsaken till intervjun var att jag såg en använd lastbil av ett mycket främmande utseende i staden. Den hade rak nos, ganska kort lastflak och präktiga ringar, som skulle klara sig bra i ökensanden. Jag spårade bilen till Klemetsö förstad, och eftersom bilar, ringar och bensin är mycket aktuella just nu, gjorde jag ett besök hos Ab Haldin och Vaasan autola för en intervju.

Mina frågor gällde arbetets omfattning, materialtillgången, ringsituationen, bilimporten och den som sagt synnerligen aktuella frågan bensin eller gengas. Sedan fick direktörerna berätta.

Jag började med dir. A. Haldin.

- Det har varit litet mindre reparationsarbete en tid, men nu har det ökat igen. Annat arbete har vi däremot haft fullt upp av och kommer t. o. m. att anställa litet arbetare till, då vi flyttar in i vår nya fabrikslokal. Driften läggs nämligen om så till vida, att vi i den gamla fabriken skall tillverka bl. a. hytter och flak för lastvagnar samt busskarosserier, vilket vi gjorde början med för ett par år sedan. Karosserierna görs på beställning, men hytter kommer vi att ha i lager. Till maj skall vi också ha tio Vasa-traktorer färdiga.
- Vad kostar ett busskarosseri nu och vad kostade det före kriget?
- Komplet med bänkar och allt blir det 350.000-375.000 mk mot 55.000-70.000 förut.
- Har folk lika mycket pengar nu som före nyåret?
- Nej, det är rent märkvärdigt hur slantarna försvunnit. Före jul köpte folk nästan vad som helst i bilväg, men nu är det lika svårt att sälja bilar som före kriget. Folk går och väntar för att se om det skall bli bensin eller gengas i fortsättningen.
- Vad tror direktörn det blir?
- Man räknar visst med att det skall komma bensin fram mot sommaren, svarade han diplomatiskt.
- Hur är det med reparationsmaterial och ringar?

– Det är ont om nästan allt slags reparationsmaterial, i synnerhet vissa saker som vi behöver i stor utsträckning, nämligen gummi och kabel. I fråga om ringar har man på känn att det börjar lätta litet. Givetvis är det fortfarande sträng ransonering, men det går i alla fall att få lös litet ringar nu. Bilarna har ju börjat komma nu. Från England har vi fått nio splitternya lastvagnar och ytterligare fem skall komma.

– Vad kostar de?

– Mellan 376.000 och 420.000 mk. Prisskillnaden beror på utrustning och olika stora fraktkostnader.

Efter ett besök i verkstaden, där det redan fanns flere nästan färdiga lastbilshytter, medan ett karosseri var under arbete och ett redan levererats, fortsatte jag till Vaasan autola och riktade samma frågor till dir. *G. Svensson*.

– Hittills har vi haft fullt med arbete, men senaste vecka minskade det av, berättade han. En förklaring härtill är bl. a. att bilarna inte kunnat gå för fullt på grund av snöhindren.

– Har ni tillräckligt med material för reparationsarbetena?

– För våra fordvagnar har vi fått tillräckligt, så att det inte finns några fordar, som behöver vänta.

– Och ringarna?

– På det hållet tycks situationen börja ljusna. Det finns de som fått upp till fyra nya ringar till sin bil på en gång, medan det tidigare på ett helt år inte kom en enda ring till distriktet. Nya ringar av flere olika märken har importerats, och mera är på kommande. Vi har fått meddelande om att 26 nya ringar vilken dag som helst skall komma genom vår firma. Nokia har ju också nu börjat leverera ringar.

– Har ni fått in många nya bilar?

– Vi har redan levererat sju nya fordvagnar, och tre begagnade fordbilar från engelska armén har kommit, sade han och nickade i riktning mot verkstaden.

Genom en öppen dörr skymtade jag just den bil jag sett tidigare i staden.

– Ovanlig modell, sade jag.

– Jo, den verkar litet främmande, bekräftade han. Ringarna är prima.

– Har ni fått traktorer också?

– Vi har redan hunnit leverera åtta Fordson-traktorer, som importerats från England, och vi räknar med att efter hand få ytterligare 60. Inalles skall det ju i år komma 1.000-1.200 traktorer till Finland.

– Vad säger direktören om gengasens framtid? frågade jag slutligen.

– Det finns inga spekulanter på gengasaggregat för tillfället, svarade han. Alla väntar på bensin, och under tiden nöjer de sig med att reparera vad de har av gammalt. Det kan ju

nämnas i sammanhanget att alla de som köpt nya eller begagnade importerade bensinvagnar, har fått körtillstånd med bensin.

– s.

(Tre tecknade ”roliga” illustrationer.)

Malaxbo med slutna ögon Vasabladet 27.6.1943 no 144

163

Malaxbo med slutna ögon på stålband i tolv minuter.

”He je int ja hede”, sade intervjuad om sin röst.

Radiobilreportage genom svenska Österbotten.

Bildtext: Radiobilen med svenska programchefen i Vasa till höger fotograferad under resan.

Med beundransvärd energi har den svenska radioprogramchefen i Vasa lektor *O. Olin* kört omkring i svenska Österbotten – i radiobil med två radiospecialister – och gjort reportage på stålband.

Resan avslutades på midsommaraftonen, och det var först i går jag fick tag i lekt. Olin för att fråga honom vad upptagningarna går ut på.

- Avsikten med resan var att komma bygdens folk närmare genom direkta upptagningar.
- Hur länge räckte färden?
- Fem dagar, och under den tiden besökte vi en stor del av svenska Österbotten.
- Norr eller söder om landsvägen?
- Både och. Orisberg var vårt första mål. Där gjorde vi en 20 minuters upptagning på stålband från den gamla herrgården. Därifrån bar det i väg till Övermark – med Lappfjärd som slutmål den dagen.
- Vad gjorde ni för upptagning i Övermark?
- Då våra gamla dialekter av särskilda orsaker håller på att försvinna, hade jag i tankarna att söka få olika dialektprov, och ett dylikt fick jag i Övermark, där lär. Elis Forsten gav prov på det gamla övermarkmålet. Jag lyckades även få in andra goda kulturbilder på stålbandet.
- Men det var inte bara dessa saker, som intresserade oss. Vi ville också ha prov på kulturella intressen under krigstid. Bl. a. Vasabladet har berättat att man nu vid fronten sjunger några

populära melodier av en man som heter Åke Knus. Under en blixervisit hos denne skapare av bl. a. Korsuvalsen blev vi övertygade om – och hoppas att radiolyssnarna skall få samma intryck – att Knus är en mycket musikalisk folkskollärare, som skickligt hanterar de mest olika instrument, dragspel, violin, saxofon. Texten till sina kompositioner skriver han helst själv. I många av hans alster spelar amor första fiolen.

– Finns det ännu andra överraskningar i upptagningarna?

– Åtminstone omväxling. Var man än färdas i svenska Österbotten, och särskilt i kusttrakterna träffar man f. d. emigranter. Det finns knappt en gård, därifrån inte någon skulle ha rest till Amerika, Afrika eller Australien. Det gäller både män och kvinnor. Under våra samtal med dem märkte vi, att tankarna ofta dröjde vid episoder från överfärderna mellan det gamla och det nya landet. I Korsnäs och Petalax gjorde vi två intressanta besök hos sådana emigranter.

– Men även nutidsproblem tog vi upp under resan – i Malax mot bakgrunden av gångna tiders förhållanden. Det var av en ren tillfällighet vi råkade stanna radiobilen på den plats där Johannes Klockars för – låt mig se – 55 år sedan bildade svenska Österbottens första ungdomsförening. Där sammanträffade vi med veteraner inom ungdomsrörelsen och diskuterade med dem ungdomens fritidsproblem under äldre tider.

– En av ungdomsveteranerna satt med slutna ögon och talade flytande in på stålbandet i 12 minuters tid utan en enda omtagning. Det var så intressant att höra, att vi inte hade samvete att avbryta honom.

– Vad berättade han?

– Han talade om ungdomsmöten på Klockars tid, om enskilda programnummer och om episoder före och efter möten med diskussioner om spriten skulle helt förbjudas eller inte. Lika ofta såg man, sade han, gubbar och gummor delta i ringlekarna som ungdomen efter mötena. Alla var med, även i teater och diskussion.

– Skall vi tala litet norr om landsvägen också?

– Om vi först tar en ort mitt på landsvägen, kan jag berätta att vi uppsökte den frejdade hembygdsforskaren K. V. Åkerblom i Kvevlax. Hans klara redogörelser för forskningarna får tala för sig själva i ett program, som lyssnarna snart får höra.

– Från Kvevlax hade vi inte lång väg till Maxmo med Öster- och Västerö, som intimt står förknippade med händelserna år 1917, vapensmugglingarna i höstmörker med allehanda spännande upplevelser.

– Hur många upptagningar gjorde ni?

– Sammanlagt 12 stålband. Varje stålband räcker 19 minuter, men banden kan sedan kombineras, sammanfogas eller förlängas.

– När får man höra upptagningarna?

– Det första programmet, som kommer att heta Fjärran de längtar till hemmet, och hemma längtar de åter till fjärran land, kommer att radieras torsdagen den 1 juli kl 18.25.

– Hänför det sig till någon särskild socken?

- Nej, det har upptagits i två socknar, på tre olika ställen och under olika dagar, men det sammansätts till ett program på 25 minuter.
- Vad är det för folk med i detta nummer?
- En bonde, en sjöman, en husmor, en polis, en handelsföreståndare, en för lyssnarna känd och för radion mycket intresserad konsulent samt som sjunde man reportern.
- Vilka socknar gäller det?
- Det vill jag inte säga. Lyssnarna får själva avgöra, varifrån låtarna, visorna och dialekterna är. Först efter programmets slut meddelas det, sade lektorn leende. Resten av upptagningarna hoppas jag bli i tillfälle att radiera under juli månad.
- Var slutade ni resan?
- I Vexala by i Munsala, där jag sammanträffade med några specialister inom ungdomens arbetstjänst och diskuterade aktuella frågor.
- Verkar det som om folk skulle vara intresserade av upptagningarna?
- Jag måste säga att de är kolossalt intresserade. Under upptagningarna samlas folk kring radiobilen, där de har tillfälle att avlyssna intervjuerna. De intervjuade själva vill också gärna höra sin egen röst efter upptagningen. Ibland heter det då, med en skakning på huvudet:
- He je int ja hede.
- Fick ni bra mat under resan, hur var det t. ex. i Malax?
- Där blev det bara fil och torrt bröd, men i Korsnäs fick vi en sådan festmåltid att åtminstone inte jag ätit en sådan under hela krigstiden, svarade lektorn och tänkte sig med en suck tillbaka till kustsocknens rågade bord.
- Har lektorn ännu någonting på hjärtat?
- Jag ville säga det att det på landsbygden finns många frågor, som pockar på lösning, och mitt personliga intryck är att dessa frågor kanske kunde göras lättare, om kulturella, sociala och religiösa organisationer skulle räcka varandra en hjälpande hand och i samförstånd försöka lösa alla nutidsproblem, slutade lektorn.

– s.

MalaxEvakueringsplan för svenska Österbotten, Österbottningen 10.5.1945 no 54

Evakueringplan för svenska Österbotten.

164

Öb. har beretts tillfälle att publicera nedanstående förteckning, uppgjord av vederbörande evakueringsmyndighet och avsedd att tillämpas vid den förflyttade lantbruksbefolkningens placering i Österbottens svenska kommuner.

Nedervetil: Förflyttad befolkning från norra Finland. Ingen ytterligare placering.

Jeppo: Förflyttad befolkning från norra Finland. 23 familjer överförs från Kvevlax.

Kaskö: Arrendjord finnes icke. Förflyttning kan ej förekomma.

Kvevlax: 32 familjer stannar på orten. 23 familjer förflyttas till Jeppo. 30 familjer till Nykarleby landskommun och 17 familjer till Jakobstad.

Gamlakarleby: Arrendjord finnes icke.

Korsnäs: 42 familjer stannar på orten. Inga förflyttningar.

Kristinestad: 3 ansökningar om odlingsparceller, vilka godkänts. Inga förflyttningar.

Kronoby: Förflyttad befolkning från norra Finland. Ingen ytterligare placering.

Lappfjärd: 32 familjer stannar på orten. 24 familjer förflyttas från Pörtom och 20 familjer från Övermark.

Pörtom: 85 familjer stannar på orten. 48 familjer förflyttas till Satakunta och ovannämnda 24 till Lappfjärd.

Purmo: Förflyttad befolkning från norra Finland. Ingen ytterligare placering.

Malax: 60 familjer stannar på orten. 76 familjer förflyttas till Satakunta.

Maxmo: 8 familjer stannar på orten. 34 familjer förflyttas till Munsala.

Munsala: Förflyttad befolkning från norra Finland. Dessutom förflyttas hit ovannämnda 34 familjer från Maxmo.

Korsholm och Vasa: De 135 familjerna på dessa orter stannar kvar. Till Karelen förflyttas möjligen 15 familjer.

Närpes: 240 familjer stannar på orten. Inga förflyttningar.

Oravais: 60 familjer stannar på orten. Inga förflyttningar.

Petalax: 8 familjer stannar på orten. 81 familjer flyttas till Satakunta.

Pedersöre: Förflyttad befolkning från norra Finland. Dessutom placeras här 17 familjer från Kvevlax.

Tjock: 30 familjer stannar på orten men möjligen blott 15. 28 familjer förflyttas till Sideby och 15 familjer till Östermark.

Nykarleby landskommun: Förflyttad befolkning från norra Finland. Dessutom placeras här 30 familjer från Kvevlax.

Sideby: 11 familjer stannar på orten. Dessutom placeras här 28 familjer från Tjock.

Solv: 45 familjer stannar på orten. Inga förflyttningar.

Terjärv: Förflyttad befolkning från norra Finland. Ingen ytterligare förflyttningar.

Övermark: 84 familjer stannar på orten. 20 familjer förflyttas till Lappfjärd och 43 familjer till Satakunta. Dessutom har 2 eller 3 familjer genom frivilligt köp skaffat sig jord på annat håll.

Esse: Förflyttad befolkning från norra Finland. Ingen ytterligare placering.

Ovanstående statistik gäller endast förflyttad lantbrukarbefolkning, som inlämnat arrendeansökan och som på grund av ansökan kunnat anvisas jord.

Det är knappast troligt, att ovanstående förteckning skall kunna accepteras av det stora interkommunala mötet, som skall hållas i Vasa om lördag för behandling av den irreterande evakueringsfrågan. Ty det är mycket troligt, att de evakuerade, som utplacerades enligt denna plan, komme att stanna under en längre tid än man i våra svenska kommuner anser det vara rätt och billigt. Av planen får man inte heller veta hur vederbörande ämnat ordna betesfrågan och vinterutfodringen för den förflyttade befolkningens kreatur.

Koppargruvan som kom bort.

165

Bergshantering på 1700-talet invid Gamla Vasa.

Tiden närmast efter stora ofreden kännetecknades i Österbotten av en livlig verksamhet på malmetningens område. Stimulerade av utfästelser om privilegier, utlovade i en förordning av år 1723, begav sig många energiska män ut på letningsexpeditioner och tillvaratog prov på olika bergsarter, som sedan sändes till ”proberkammaren” i Stockholm i och för undersökning av deras värde. I det övriga Finland var intresset lamare, och bergmästaren i landet Johan Festing skrev 1726 i en s. k. bruksrelation, att metaller kunde finnas på åtskilliga ställen, men folket är ”mycket klenetroget och trögt att en sådan förborgad Guds välsignelse angiva och angripa”.

Att man denna tid även satte i gång med kopparbrytning nära Vasa, föll sig rätt naturligt, ty redan två gånger tidigare hade man i dessa trakter trott sig finna värdefull malm.

Första gången inträffade detta på 1560-talet, när den dåvarande fogden på Korsholms kungsgård Hans Ingesson inlät sig på ett för dåtida förhållanden rätt stort malmbrytningsföre-

(Text/ spaltrad saknas?)

gar vet man inte, men däremot är det koppar, men misslyckades. Om den i samband med denna rörelse uppförda hyttan erinrar synbarligen den redan på slutet av 1500-talet kända råpunkten Hyttbäck på gränsen mellan Vasa stads och Veikars bys marker.

Vidpass 100 år senare aktualiserades åter planerna på att söka utvinna malm nära Vasa. En s. k. bergsprobermästare vid namn Adam Dames hade då ”upptagit ett mineralsträck” här. En anteckning i rådhusrättens protokoll förmäler härom, att för borgerskapet i augusti 1675 föredrogs om bergsbruket, som man förmenar sig här kunna finna, varvid borgerskapet blev påmint om, att man har att vänta fördel av detsamma, ”och spordes dem till, om de samtliga ville spendera på samma bergsart att förfölja; därtill beviljade de alla att göra sin flit med dagsverken och andra tarver därtill”. Huru långt man sedan kom med brytningen, omtalas emellertid ej.

Huruvida traditionen om fyndigheten på Ingessons tid fortlevde ännu och vägledde Dames vid hans letningar, vet man inte, men däremot är det säkert, att de rön den sistnämnde gjorde gav anledning till, att man begynte ägna uppmärksamhet även åt trakten närmast Vasa, när intresset för malmfyndigheter så påfallande ökades i landsdelen på 1720-talet.

T r e v a n d e f ö r s ö k.

En av de ivrigaste malmetarna denna tid var handelsmannen Claes Bergh från Stockholm. Han hade 1722 fått tillstånd av bergskollegiet att i Österbotten upptaga tjänliga bergarter, och

i maj året därpå inbjöd han borgarna i Vasa att intressera sig för saken. Handelsmannen Backman svarade försiktigtvis, att flera av handelsmännen då var bortresta och att borgerskapet inte kunde ge ett bestämt svar, förrän man noggrant rådgjort med de frånvarande, i all synnerhet som Bergh ej närmare angav de rum och ställen, där slika bergarter komme att uppbrytas.

I november 1724 gjorde Bergh en ny framstöt. Han skrev till dåvarande landshövdingen Robert Vilhelm v. Essen och anhöll att i den på stadens grund in mot södra tullporten liggande berggruvan då tillhandla sig 50 lotter. Samtidigt erbjöd han borgerskapet ånyo att delta i gruvföretaget. Rådmannen Johan Gabrielsson, en man, som åtnjöt stort anseende den tiden, svarade, att staden ej behövde inlösa delar i gruvan av Bergh, då denne ej hade någon hiterättighet, ity att mineralsträcket påträffats redan av den nyssnämnde Dames. Staden och borgerskapet, sade han vidare, hade ej kunnat upptaga denna berggruva – ehuru de, emedan den där befunna malmen syntes innehålla en blandning av silver och koppar, nogsamt känt till densamma på grund av att kriget började ”ej långt efter det verket uppfanns”. I princip ställde sig dock Gabrielsson positivt till företaget.

Bergh gjorde ännu ett tredje försök. Den 8 mars 1725 anmälde han, att han i den strax sydöst om staden och på dess mark liggande gruvan ville förbehålla sig och sin kompanjon, överste Wilhelm Douglas från Stockholm, halva gruvrättigheten. Den andra hälften erbjöd han nu för tredje och sista gången staden och borgerskapet. Nu motsades han av borgaren Anders Kyka, som bestred, att Bergh skulle ha funnit mineralverken. Det vore i stället Kyka själv, som visat sin måg, perukmakaren Carl Hindrich Gunderlach, till gruvan! Härtill genmälde Bergh, att Gunderlach endast var anställd i hans och Douglas’ tjänst. Resultatet blev denna gång, att borgerskapet krävde, att en undersökning av malmen skulle verkställas. Det syntes sällsamt och eftertänkligt, menade man, att den mutsedel, som Bergh sade sig ha utverkat, lyder på silverprov, medan man nu talar om kopparmalm. Visheten fordrar därför, att man ser sig väl före i ett så viktigt mål. Erkännes malmen sedermera vara god, ville borgerskapet, såsom grundägende, förbehålla sig sin rätt och ersätta Bergh för vad denne enligt bergsförordningen tillkommer.

Stigande förhoppningar.

Synbarligen gav undersökningen gott resultat, ty kort därpå framlade Bergh ett förslag till kontrakt angående gruvarbetets fortsättande i hans och borgerskapets namn. Borgarna lät till en början släpa till gruvan 50 lass granved, och något senare anlades en kolmila på Glesholm (icke Österholmen, som i Vasa stads historia uppges), där även kolveden skulle huggas. Listor för intressenter cirkulerade i staden, och borgerskapet uppmanades att utföra dagsverken för den övre jordskorpans avrivande.

Bergh bedrev samtidigt gruvdrift även bl. a. vid Gambergs eller Rasula koppargruva i Kuortane och hade där anställt 6 fackarbetare från Falun i Sverge. Dessa kallade han nu till Vasa och skrev till borgerskapet en anhållan om underhåll för dem. Arbetarna själva anhöll om förskottsmedel för anskaffande av arbetskläder. Huruvida dessa ansökningar villfors, förmäler hävderna icke. Falunkarlarna fann i varje fall även de malmen vid Vasa vara god, och magistraten själv blev helt optimistisk och förmanade borgarna att betänka den stora välmåga, som dem framdeles genom detta bergverk kunde tillfalla.

Bakslaget kommer.

Förhållandet mellan stadsborna och brukspatronen Bergh var trots allt långt ifrån gott. Borgarna fick reda på, att Bergh, i motsats till vad denne själv sökte göra gällande, inte hade någon större framgång med sina andra gruvföretag i landskapet – förutom i Kuortane, bl. a. i Oravais – och blev oroliga för, att de trots allt inlåt sig på ett oräntabelt företag. Redan en kort tid efter gruvarbetets igångsättande lade de sålunda beslag på diverse bruksmaterialier, som Bergh hämtat hit från Kuortane. Brukspatronen klagade då hos landshövdingen, som även befallde stadsborna att återlämna det de tagit. Det är sålunda inte underligt, att Bergh i ett brev vid denna tid gjorde gällande, att han ingen halv vän ens ser sig kunna få bland borgarna, men att han dock för enighetens skull låtit dem komma med i gruvan!

Trots den ekonomiska hjälp, som Douglas' delägarskap medförde, försämrades Berghs ställning obevekligt. När hans växlar i Stockholm inte mera kunde betalas, måste landshövding v. Essen taga hans egendom i beslag. Landshövdingen skrev härom till bergskollegiet, att han tidigare givit brukspatronen all nödig handräckning, men intill denna tid har blott ringa frukt och nytta av bergsverket kunnat framskaffas. Bergh hade ock dragit sig ifrån Kuortane, fortsatte v. Essen, och farit här och där omkring i Vasa och Oravais för att uppleta och bränna kopparmalm, under vilken tid invånarna i Vasa av misskundsamhet underhållit hans folk med hus, mat och dricka. – Kreditorerna ville inte mera vänta, varför hans egendom måste upplåtas till utmätning. En vasabo var nu så förbittrad, att han i februari 1726 skrev till intressenterna i Kuortane gruva, att det var idel fåfänga och lurendrejeri med Berghs arbeten. Denne i sin tur beklagade sig hos bergmästaren Festing över det bristande intresset för gruvföretagen. ”Intet tilltror de sig att våga något, varför goda intentioner och arbete nu måste stanna, sedan jag ansenligt medel och materialier nedlagt.” Brukspatronen reste till Sverge för att få nya och bättre medhjälpare, men återkom icke.

I och med Berghs bortresa upphörde uppenbarligen arbetet vid alla hans gruvor, alltså även vid företaget nära Vasa. De borgare, som blivit intressenter där, och speciellt de, som försträckt brukspatronen penningar, insåg mer än väl, att de givit sig in på en dålig affär. Deras bitterhet var stor och uppriktig, men åt saken stod numera intet att göra.

L i n n é s i a k t t a g e l s e r.

För några år framåt blir det nu tyst om koppargruvan vid Vasa, men 1732 blir den föremål för intresse av ingen mindre än Carl v. Linné, som då reste genom staden. I sin ”Iter lapponicum” (den lappska resan) berättar han: ”War i Wasa kyrka den 23 oktober, såg slottet (!) i sydväst från staden, såg scholan etc., en tämeligen wacker stad. – Utanför staden sydöst, dock straxt vid moenia, war ett kopparbruk begynt, men straxt vid 5 à 6 famnars djup ändat. Malmen war micachtig, färgade som blyärts, sanden jämte war en lös mica, liksom sielfräten. Jag tror aldrig, att han håller något koppar älr metall, ty blef han ock straxt förgäten”.

V a r l å g g r u v a n ?

Från senare tider föreligger veterligen inga uppgifter om malmletningarna här. Saken ansågs tydligen vara hopplös, och ju mera tiden led, desto mera råkade hela företaget i glömska. Det underliga är emellertid, att inte ens själva fyndplatsen med full visshet mera kan återfinnas. Man skulle tycka, att traditionen trots allt borde kunna vägleda senare generationer till det ställe sydöst om staden och på dess mark, där gruvdriften fordom bedrevs. Så är dock icke fallet. Inte heller har jag, trots ivrigt letande, på en enda karta funnit platsen angiven. En äng ett stycke utanför Gamla Vasa har visserligen förr benämnts Gruvgårdet, och detta namn har

säkerligen ock haft samband med gruvdriften, men ej heller på den karta, där detsamma är angivet, ges någon antydning om gruvplatsen. Forskningar i saken i Bergskollegiets arkiv i Stockholm kunde emellertid vara nog så givande och intressanta.

Letningar i terrängen ger inte heller de bestämt besked. Något ställe, där grävningens arbete förr skulle utföras, kan ej definitivt utpekas. Det sannolikaste synes vara, att gruvan var belägen vid den smala väg, som leder först åt söder och sedan åt öster kring Gamla Vasa kyrkas område. Söder om detta område passerar vägen en fördjupning i terrängen, som, enligt vad en numera avliden gamlavasabo berättat, "sedan urminnes tider" använts såsom ett slags avstjälpningsplats. Där har man fyllt och fyllt, men jorden har bara sjunkit alltmer ihop. Detta skulle ju utan tvivel tyda på, att platsen förr varit uppgrävd, men å andra sidan har man där inte funnit tydliga spår, som skulle häntyda på forntida gruvdrift. Grävningar efter föremål, som kunde finnas kvar från brukspatron Berghs malmbrytning, har åtminstone inte ännu ägt rum här, men vore givetvis av största intresse.

Geologiska kommissionen torde numera äga kännedom om platsen för alla andra gruvföretag av något större betydelse, som i början av 1700-talet igångsattes i Österbotten. Endast vasagruvan utgör i detta avseende ett undantag. För cirka halvtannat årtionde sedan besökte en expert Kuortane tidigare nämnda fyndplats och konstaterade, att stenarna på gruvområdet innehåller så mycket svavelkis, att det skulle löna sig att igångsätta arbeten, ifall blott avståndet till järnvägen vore kortare. Resultatet av våra dagars undersökningar där innebär alltså inte ett fullständigt underkännande av Berghs och hans kumpaners uppfattning. Det finns faktiskt trots allt något värdefullt åtminstone på fyndplatsen i Kuortane, ehuru väl knappast koppar och än mindre silver, i varje fall alls inte i den omfattning man fordom föreställde sig. Men huruvida också den forntida gruvan invid Vasa innehåller något av värde, därom svävar man än så länge i okunnighet.

H a l v d a n S t r ö m.

MalaxMinnen från vapensmugglingen, Vasabladet 31.10.1937 no 251

Minnen från vapensmugglingen och vapentransporterna

166

på Västerö och i Maxmo-Kvevlax skärgård hösten 1917.

AV EDVARD WIIK.

För tjuo år sedan stod vårt folk inför det avgörande skedet i frihetskampen; det gällde att medels väpnad strid tillkämpa sig självständighet och oberoende. Redan i juni 1917 framstod det allt mera klart för våra aktivister, att det gällde att till vilket pris som helst skaffa vapen åt det vapenlösa folket. Frågan om sättet på vilket detta skulle ske diskuterades på flere håll, och många förslag gjordes, såväl om platsen, där vapnen skulle ilandtagas, liksom även om den lämpligaste tidpunkten för deras insmuggling till landet. Som en självklar sak ansågs det, att

de av folket efterlängtrade vapnen skulle fås från Tyskland, vår bästa bundsförvant vid den tiden.

Ett förslag, som i början diskuterades åtminstone av aktivister i etapprörelsen och som även godtagits såsom genomförbart, var att vapenlasten skulle ilandtagas i Vasa skärgård efter det transportfartygets vapenlast överflyttats till mindre båtar på svenska sidan av Kvarken. Den tiden rådde en livlig handelsförbindelse mellan Finland och Sverge, varvid uteslutande fiskebåtar kommo till användning, och färderna företogs över Kvarken till svenska norrbottnhamnar. På grund av tidsförhållandena tydde sig skepparna alltid till nattens mörker, när det gällde att lägga ut från vår sida för färden i västerled, liksom även när det på återfärden gällde att styra in i den skyddande skärgården i hemknutarna. På grund härav hade dessa skeppare förvärvat sig en säker lokalkännedom, och det ansågs som en självklar sak, att denna "handelsflotta" skulle kunna bringa de dyrbara vapnen förbi den ryska kustbevakningens spejande ögon oantastat in i Vasa skärgård. Båtförarne voro dessutom utan undantag pålitligt folk. Skulle dock någon olycka inträffa under transporten, var ju den risken utesluten att allt skulle förloras, då lasten vore fördelad på många små partier.

För upprätthållande av den för 27:e preussiska jägarbataljonen erforderliga etappvägen mellan Umeå och den österbottniska kusten hade bl. a. min broder och jag avkommenderats från bataljonen i fråga i slutet av april 1916, och tillsammans med den av tyska amiralitetet anställda aktivisten Emil Vesterö från Maxmo företogs vi otaliga färder över Kvarken. Av de ledande finländska aktivisterna i Umeå blevo vi tidigt invigda i vapenanskaffningsplanerna, och vi blevo även anförtrodda uppdraget att söka reda på en plats på den svenska sidan av Kvarken, där en omlastning av vapentransporten skulle vara möjlig. Det mötte självfallet stora svårigheter att finna en för ändamålet lämplig plats på det område i Sverge, som var för oss mest passande. För utläningar var det naturligtvis strängt förbjudet att lagra eller forsla krigsmateriel på svenskt territorium, och i dylika affärer voro myndigheterna ytterst nervösa. Visserligen kommo vi under våra besök i svenska Västerbotten i beröring nästan enbart med pålitliga och vänskapligt sinnade människor, men det måste dock sägas, att det också fanns opålitligt folk, och till råga på allt var större delen av dem antimilitarister, som sågo rött för ögonen, när de hörde talas om vapen och krigsmateriel. Våra undersökningar drogo ut på tiden, men frågan ordnades dock slutligen. Vi funno en tillräckligt djup och skyddad vik, där ett transportfartyg skulle ha kunnat gå ända in till stranden, och de i närheten boende myndighetspersonerna lovade blunda och tiga åtminstone så länge, att vi skulle kunna förverkliga våra planer. Att de påtogo sig en oerhörd risk är utan vidare klart, och med hänsyn därtill, att en och annan av dem fortfarande kvarstår i statstjänst, underlåter jag här att omnämna den plats vi utvalt för vårt företag.

Ganska snart frångicks planen på omlastning av vapenlasten i Sverge, och ett djärvare förslag såg dagen. Det beslöts att vapenfartyget eller -fartygen skulle föra sin last till lämpliga hamnplatser vid Bottniska vikens kust i Finland. Olika hamnplatser torde ha omnämnts som lämpliga, och när etappmän från olika håll sammanträffade i centralen i Umeå, som förestods av nuvarande generalmajor H. Kekoni, diskuterades och värdesattes olika förslag. I alla dessa diskussioner framförde dock aktivisten Emil Vesterö sin hemort, Västerö i Maxmo skärgård, som den enda lämpliga platsen, och han höll troget fast vid detta förslag. Det framfördes även till kretsar, som hade ledningen om hand, och här i dessa kretsar beslöts det slutligen, att Västerö skulle utgöra det första målet för den planerade vapentransporten.

Oaktat förslaget om Västerö utgått från en man i vår egen eller i etappmännens krets, mottogs planen dock i början med ett viss misstroende av oss. Det drogs i tvivelsmål huruvida ett stort fartyg skulle kunna föras in i skärgården förbi den starka ryska bevakningen. Men våra tvivelsmål skingrades snart. Platsen var den bästa tänkbara. Västerö utgjorde vårt högkvarter för den omnämnda etappen på finländska sidan. Kustbefolkningen, som vi haft att göra med i etapprörelsen, allt från Karleby i norr till Sideby i söder, var absolut pålitlig. Det fanns således en tillräckligt stor säkerhetsprocent för att företaget skulle kunna hemlighållas för ryssarna och dras legda spioner.

Förberedelserna för emottagningen av vapnen på Västerö vidtogo. Ledningen av detta arbete handhades av det av aktivisterna utsedda centralorganet i Vasa, vilket bildades av hovrättsassessor Harald Boucht, ingenjör F. Wikman, pastor A. R. Hedberg och magister Väinö Granlund med den förstnämnde som ledare. I medlet av augusti besökte han Västerö för att vinna de ledande personerna där för företaget. Västeröborna hade då redan länge levat i aktivismens tecken, varför det icke erbjöd några svårigheter att få dem med även på detta riskfyllda företag. Riktlinjerna för det nödiga förberedelsearbetet på Västerö utstakades, och en central organiserades med uppdrag att utse en lämplig ankarings- och lossningsplats för vapenfartyget samt att emottaga och distribuera vapnen. I början utgjordes denna central av följande ordsbor: bonden Simon Östman, aktivisten Emil Vesterö samt bönderna Isak Granholm och Viktor Vesterö (numera Vesterlund) samt följande icke-ordsbor: på kommendering varande jägarne K. Laaksonen, Arne Slöör, min broder Johannes Björkman och undertecknad. Tidvis ingingo i centralen även andra personer.

Vi skredo genast till verket för att utse lämplig ankarplats för ett större transportfartyg. På vänstra sidan av Västerö ha fiskarna sedan uråldriga tider använt sig av tre goda hamnplatser, och givetvis gällde det att av dem utse den bästa. Den nordligaste hamnen, Lillsandviken vid Ryssberget, undersöktes och befanns vara tillräckligt djup, men måste dock lämnas ur räkningen, då den låg alltför öppen, varför ett sådant företag som det vi nu planerade redan på grund av erforderligt förberedelsearbete lätt skulle kunna upptäckas av patrullerande vaktfartyg. Omkring 2 km söder om denna hamn ligger en annan ypperlig hamnplats, den s. k. Storsandviken. I denna befann sig en fiskarstuga med tillhörande lada. Vattendjupet i viken lodades och befanns vara tillräckligt. Platsen var utan tvivel för ändamålet lämplig, men vi undersökte dock även det tredje fiskeläget, Skönhamn, ty det hade namn om sig att vara det förnämsta. Viken befanns dock vara alltför stenig och långgrund, varför Storsandviken fastslogs som lossningsplats för vapenfartyget. Den på platsen befintliga fiskarstugan annekterades som vaktstuga, och som magasin för ömtåligare materiel hade vi ladan att tillgå.

September månad ansågs av oss vara den lämpligaste tiden för vapenfartygets ankomst till Västerö. Det förspordes också att fartyget var att förvänta inom denna månad. Vi skulle sålunda undgå att pröva på de vanliga höststormarna.

September månad gled likväl bort. Inget vapenfartyg hördes av, och allt såg hopplöst ut.

Men så en dag i början av oktober kom ett meddelande som förtäljde, att såväl vapen som transportfartyg voro anskaffade i Tyskland, och att lastningen redan pågick, varför alla förberedelser för mottagningen på Västerö skulle vidtagas i brådskande ordning. Fartyget var ju att förvänta när som helst.

Nu vidtog för oss ett rastlöst arbete. Färden till närliggande landskommuner gjordes, och där upptogs förbindelse med äldre, aktivistiskt sinnade och pålitliga personer i avsikt att tillförsäkra sig deras hjälp vid emottagningen och distribueringen av vapnen. Alla ställde sig utan tvekan till förfogande.

I Storsandviken ordnades vakthållning. Spänningen steg dag för dag, och förberedelserna för mottagningen av fartyget pågingo med feberaktig brådska. Remmare utankrades på de farligaste platserna i den farled, som väster om Stubben och St. Ljusen för in mot Västerö. På remmarne fästes lanternor, som tändes varje kväll efter mörkrets inbrott. I lanternorna fanns just så mycken olja som erfordrades för att de skulle brinna från kvällen till fram mot morgonsidan, då de skulle slockna av sig själva och sålunda skulle ryssarnas vaktfartyg, som då vågades sig ut på patrullfärd icke observera någonting misstänkt. På den västremmare, som utplacerades i nordvästlig riktning från Svartören – på sjökortet benämnd Fiskargrundets norra västremmare – fästes lanternan så, att dess ljussken skulle ses utifrån havet och på så sätt vägleda fartygets befäl och lots in i farleden. En annan lanternan fästes på den sydväst om St. Ljusen placerade remmaren, Berggrund benämnd, där farleden kröker in mot Östra Gloppet i riktning mot Uddskär. Ljusskenet på denna senare vändes mot den föregående remmaren, men avståndet dem emellan var dock så stort att ljusskenet från Berggrund icke kunde ses ända fram till Fiskargrundet. Varje kväll avgick därefter en motorbåt vid mörkrets inbrott från Västerö ”Brunnen”, den långa vik, som sticker in mellan Västerö och Österö, för att påfylla lanternorna olja och tända dem. Dessa färder voro i hög grad mödosamma och besvärliga, remmarna voro svåra att hitta i mörkret och i de flesta fall rådde blåsväder och dis. Om sjögången var hög var det ytterst svårt att komma fram till lanternorna och oaktat sydvästar och oljekläder var en kalldusch den oundvikliga följderna vid ansatserna att tända lanternorna. I sådant fall var återfärden allt annat än angenäm.

Från Storsandviken leder en något över 2 km lång gångstig in till Västerö by, som är belägen på östra sidan av ön. Från denna by utgick varje kväll vaktavlösning till Storsandviken, men för att icke fästa onödig uppmärksamhet vid den viktiga platsen var det strängt förbjudet för vaktavlösningen att företaga färderna till densamma med motorbåt utan gällde det att använda sig av den steniga gångstigen.

De två första veckorna av oktober förgingo utan att något vapenfartyg hördes av. En dyster stämning lade sig över centralen på Västerö och man gissade hit och dit beträffande de skäl, som kunde förorsaka dröjsmålet.

Färderna ut till Fiskargrundet och Berggrundet blevo alltför tröttsamma för det fåtaliga vaktmanskapet och till slut upphörde vi därmed. Vakthållningen i fiskarstugan fortgick visserligen, men vi förhöllo oss dock rätt likgiltiga till alla rykten om vapenfartyget och dess ankomst. Våra krafter hade förbrukats till synes i onödan. Vi påminde oss de sanna orden ”Intet är som väntans tider”, ehuru vi inlade i dem en annan innebörd än den skalden avsett.

Tiden gled framåt. Den 30 oktober anlände personer från fastlandet, vilka voro fast övertygade om att vapenfartyget snart skulle anlända och deras antal utökades under den därpå följande dagen. Alla som då anlände medförde det budskapet att vapenfartyget vore att förvänta den instundande natten. Likgiltigt och tvivlande mottogs rapporten, men dock vidtogs vissa nödigbefunna arrangemang. En vedskuta tillhörande Johan Erik Holm på Pirklot och Matts Strand på Österö fördes på kvällen från den östra sidan av ön ut till Storsandviken.

Ingen hade dock krafter nog till att företaga färden ut till lanternorna för att tända dem. De funnos vid denna tidpunkt ännu kvar på sina platser.

Natten var mörk, men vädret var rätt vackert ända till något efter midnatt. Då ökade blåsten i och ett sakta duggregn föll.

Oförmodat saktar en ångare farten vidpass klockan tio mitt framför Storsandviken. Det är den väntade vapenångaren och medels överenskomna signaler leder Simon Östman densamma in mot land. Kanske voro signalerna något otydliga eller kanske befälet icke ville taga några onödiga risker, alltnog fartyget kastade ankar tidigare än vad vi avsett, det hade tryggt kunnat fortsätta åtminstone en 100 meter till inåt viken.

Det var säkert med en känsla av lättnad som alla de ombordvarande hörde ankarkettingens rassel, men tillfredsställelsen var säkert störst hos den finländske lotsen, replotbon Karl Rönnholm som på åtgärd av ledningen i Vasa rest till Tyskland för att medfölja fartyget därifrån och på den finländska sidan övertaga navigeringen av detsamma. Ett ansvarsfullt och krävande arbete, ja ett stordåd, hade av honom fullbordats. Genom mörka natten, långs en illa utprickad och obelyst farled hade han fört det länge väntade vapenfartyget i hamn.

Vapenfartyget var, som det senare förnams, en transportångare, som tyskarna kapat av engelsmännen. Den var snabbgående, ty den kunde prestera ända till 14 knops hastighet, och den var av 1,500 tons bärlighet. Dess namn var Equity. Med densamma följde även åtta jägare, av vilka de flesta efter flere års bortavaro åter för första gången bestego fäderneslandets jord på Västerö.

Det räckte icke länge, innan de i Storsandviken väntande båtarna befunno sig invid vapenfartyget. Ombord på detta öppnades luckorna till lastrummen hastigt, vinscharna sattes i gång och lossningen av den för Västerö avsedda lasten vidtog. Storsandviken förvandlades till en verklig arbetsplats. Mellan fartyget och stranden gingo mindre båtar av och an fullastade med sprängämnen, patron-, handgranats- och pistollådor, i knippen hopbuntade gevär samt ett och annat maskingevär. Någon möjlighet att gömma det vidlyftiga vapenlagret, som här ilandtogs, fanns icke. Sprängämnena placerades i ladan, som snart fylldes till bräddarna, men patronlådorna och gevärsknippena upptravades på den öppna platsen framför stugan. Det blev en imponerande hög, som täcktes och maskerades så gott sig göra lät medels granris och annat. Den redan omnämnda skutan lastades till bräddarna med gevär och annan krigsmateriel och fördes sedan till Pirklotfjärden öster om Västerö, där den förankrades invid en liten holme benämnd Pungalot.

I transportererna mellan fartyget och stranden deltog även en fartyget tillhörig motorbåt, som genast vid lossningens början sjösattes från fartygets däck och manövrerades av dess tyska manskap.

En ovärderlig hjälp i lossningsarbetet lämnades av de med Equity följande åtta finländska jägarna under chefskap av nuvarande översten Lauri Tiainen. Den militära ordning och precision, som inplantats i dem i den hårda skolan i Tyskland, kom nu väl till pass. Med jägarnas bistånd gick arbetet raskt undan.

Huru stora mängder av vart och ett slag, som ilandfördes under de nattliga arbetstimmarna på Västerö, kan jag icke numera påminna mig, men enligt vad jag senare erfarit utgjorde det på

Västerö ilandtagna partiets vikt 80 ton, medan hela fartygets last utgjorde 150 ton. Lossningen av vapenfartyget på Västerö räckte omkring fyra timmar, och till dess lyckliga utgång bidro förutom de åtta jägarna och så gott som hela centralens personal ett flertal båtlag, bestämda av de personer, vilka anlände under förloppet av den 30 och 31 oktober. Bland dem nämner jag Jakob Kock och Johan Erik Holm från Västerö och Pirklot samt Johan Dalaholm från det lika benämnda skäret i Maxmo skärgård, vilka alla anlät med egna båtar. Vidare nämner jag tvenne båtlag från Österhankmo, nämligen Isak Erik Brinks båtlag, till vilket förutom denne hörde även Verner Ahlskog, samt Johannes Björks båtlag, till vilket dessutom hörde bröderna Anders och Gustav Söderberg. Från Vassor hade anlät ett båtlag bestående av Jakob Örn, Isak Storbacka och Alfred Forsman, och ytterligare representerades Kvevlax socken av tvenne västerhankmobor, nämligen av Joh. Granfors och Israel Stendahl. Ett stort båtlag, representerade Maxmo och Oravais, bestod av följande personer: Mickel Andersson och Alfred Sjöholm från Kvimo samt Jan Abrams, Matts Hägglund och Mårten Nygård från Oxkangar. Med en mindre båt deltog Karl Smeds från Kimo i Oravais.

Följande mål för fartyget var Tolvmansgrundet i Larsmo skärgård, där resten av lasten skulle ilandsättas. För att lotsa in fartyget till Tolvmansgrundet hade till Västerö anlät tre jakobstadsbor, nämligen de djärva aktivisterna bankdirektör Vilhelm August von Essen och affärsmannen Frans Härmälä och Valter Öström. De två sistnämnda voro väl förtrogna med Larsmo farvattnen, de hade varit med redan när John Grafton kom. Alla dessa personer och dessutom apotekaren i Malax, C. Wahlberg, som befann sig i deras sällskap, gingo nu ombord på fartyget, som lyfte ankar omkring kl. 2 på natten. Navigerat av Karl Rönnholm styrde fartyget ut mot St. Ljusen och Stubben med en motorbåt med manskap från Västerö på släp. I höjd med Svartören lämnade Rönnholm fartyget, omhändertogs av motorbåten och dess manskap, som återförde honom till Västerö, därifrån han kort därpå avreste till sitt hem i Replot.

Efter det Rönnholm lämnade fartyget styrde detta över till svenska sidan och gick följande natt in till Tolvmansgrundet, där resten av lasten lyckligen lossades.

Det var ett omfattande arbete, som nu förestod vapencentralens på Västerö personal. Dygnet om hölls vakt vid vapenlagret, men det oaktat förelåg naturligtvis en oerhörd risk så länge hela vapenpartiet befann sig på en plats. Det gällde att få detsamma borttransporterat så fort som möjligt och spritt till olika platser i vasatrakten. Från olika byar såväl på fastlandet som i skärgården uppmanades pålitliga personer att begiva sig till Västerö för att därifrån avhämta vapen, och denna uppmaning efterkoms naturligtvis omedelbart. På så sätt avhämtades vapen från Storsandviken av båtlag från Replot, Petsmo, Österhankmo och Maxmo och i någon mån även av oravais-, jungund- och vasabor. Men huvuddelen av vapenpartiet skulle självfallet borttransporteras av centralens personal. Som ändpunkt för vapentransporter föreslogo vi Vassorfjärden, därifrån icke blott kvevlaxborna utan även vöråborna lätt skulle kunnat avhämta vapnen och transportera dem vidare till sina landamären. Förslaget godkändes av ledningen i Vasa, och så vidtog en omfattande vapentransport, som pågick varje natt under två veckors tid.

Som mellanhand mellan centralen på Västerö, ledningen i Vasa och avhämtarna av vapnen var det nödvändigt att anställa goda ledare och organisatörer i de olika byarna. I Vassor var det utan vidare klart, att organisationsarbetet skulle anförtros byns ledande man, den nyligen avlidne frihetskämpen Israel Vasberg. I Maxmo uppdrogs arbetet åt bonden Samuel Öhling d.

y. i kyrkbyn och agronom Herbert Tandefelt på Tottesund, i Oravais åt affärsman Oskar Herlin. I Vörå åter uppdrogs det krävande organisationsarbetet åt kommunalnämndens ordförande J. Miemois och direktör J. Hallvar, som den tiden var bosatt i Vörå. Det var inget lätt arbete, som ålåg dem att varje kväll uppåda flere tiotal bönder att med hästar avhämta vapnen från Vassor. För Kvevlax kyrkby samt de östra byarna av Korsholm organiserades transporter av bonden J. E. Nygård i Kvevlax, medan bonden Erik Vingård ledde arbetet i sin hemby, Österhankmo. Det fanns naturligtvis många andra organisatörer av vapentransporterna, men de uppräknade voro de, som vi kommo i beröring med.

Så fort det rapporterades att linjen var organiserad, lastade vi våra båtar och infunno oss en natt till Vassor. Det var ursprungligen bestämt att vi skulle överlämna vapnen åt vöråborna vid Vassor bodarna, men när vi anlände dit, syntes icke ett spår av mottagarna. Det ena budet efter det andra sändes för att skynda på hästfororna, men utan resultat. Det framgick snart, att Israel Vasberg av omtanke för sina bysbor vägrat att dirigera vöråborna till den överenskomna mötesplatsen, ty han ville icke tillåta att en så omfattande och farlig vapentransport skulle ledas genom bysamhället, vars tillvaro därigenom skulle riskeras. Situationen höll på att bli kritisk, tiden var begränsad, men efter en kort och häftig diskussion beslöts det att förlägga platsen för lossningen och emottagningen av vapnen till Björnnäset och Tiondholmen, där trafiken icke skulle komma att tangera någon bosättning. Vöråborna vägledes till Björnnäset, och vi begåvo oss med båtarna till samma ställe. Emedan stranden där är långgrund, kunde vi icke komma in till land, utan måste stanna omkring 200 meter från detsamma. I mörkret vågade vöråborna icke köra ut till båtarna, förrän en av besättningen vadat i land och fått den första körsvennen övertygad om att ingen fara förelåg i att begiva sig ut, då bottnen var hård och stenfri. Så fort den första foran befann sig på land igen, skyndade de andra körsvennerna ut till båtarna, och snart voro dessa länsade på sitt innehåll. Vi återvände till Västerö, och vöråborna begåvo sig stolta och lyckliga över sina vapen hemåt.

Under de följande nätterna utvecklades ett livligt skådespel på stranden vid Björnnäset. Vissa nätter voro ända till 100 hästforor uppådade, och att döma av namnen på de vöråbor, som deltog i transporter, voro så gott som alla byar från Palvis i norr till Reipelt i söder representerade. Vöråborna till heder vill jag framhålla, att ingen rädsla och ingen ynkedom visades av dem i det riskfyllda företaget. Vakhållningen på Björnnäset ombesörjdes av byggmästare Eric Kamis och lärare Arvid Nybacka, vilka därtill voro väl skickade. Från Björnnäset gick vöråbornas transporter längs den allmänna landsvägen till fjärdsändan och därifrån över den obebodda Larven till Bergby.

Det skulle taga alltför lång tid och fordra alltför stort utrymme att här börja namngiva dem, som deltog i borttransporteringen av vapenlagret på Västerö. Av centralens personal bildades i och för transporter olikå båtlag, av vilka fyra voro i arbete så gott som varje natt. Dessa båtlag hade bildats av Simon Östman samt bröderna Isak Erik och Karl Granholm, av jägarna Arne Slöör och K. Laaksonen, av Karl Vester och Johannes Stråka samt av Emil Vesterö och Johannes Björkman samt under tecknad. Båtarna lade ut från Storsandviken vanligtvis kl. 9 på kvällen, varigenom vi anlände till Björnnäset eller Tiondholmen vid midnatt. Var vädret ruskigt, hände det att de på Tiondholmen väntande mottagarna hade gjort upp eld för att värma sig, men så fort de hörde oss nalkas skyndade alla ut med sina båtar, ivriga att få dem fyllda. De som först hunno fram angjorde gärna vid sidan av våra båtar i akt och mening att få höra något nytt västerifrån. Det blev dock icke några långa samtal, ty vi försökte alltid anträda

återfärden så fort som möjligt för att kunna passera den ryska förläggningen på Tottesund redan före daggroningen, och helst befunno vi oss redan då ute på Västerö.

Under omlastningarna av vapnen vid Tiondholmen förekommo många roliga episoder, av vilka jag särskilt ihågkommer en. Vi hade just slutfört omlastningarna och den sista ekstocken var just i beråd att lägga ut från vår båt, då en av ekstockens besättningsmän gör ansatser till att kliva ombord till oss för att följa med till Västerö. I detsamma som han grep stadigt fast i vår båt sattes dess maskin i gång, båten rusade framåt, och om ett ögonblick låg mannen och skvalpade i propellervattnets virvlar.

Så fortgick livet i centralen på Västerö under enträget arbete både dag och natt. Ingen olycka inträffade under transportererna, sämjan mellan personalen var den allra bästa och krafterna stodo oss bi trots att ingen vila medgavs. Under den korta tid av dagen, som stod till förfogande gjordes förberedelser för den kommande nattens transporter, ty det måste i tid vara klarlagt huru många och vilka båtar, som kunde anskaffas för den nattliga färden, liksom även, vilka män, som behövdes med. Ibland slogo våra beräkningar fel, och det återstod att i en hast göra nödiga omställningar. Viljan hos var och en var god, men det var dock en väsentlig skillnad, i ens välbefinnande i att dåsa i en mjuk, varm bädd eller i att sitta i en öppen båt på sjön en kall, ruskig höstnatt.

Ehuru ryssarna och tullbevakningen väl torde ha haft reda på att det försiggick någonting mystiskt ute på Västerö gjorde de då icke några försök att utforska vad som där förehades, och sålunda förblevo vi oberörda av den enda världen.

För centralens personal var det alltid en omväxling, när båtlag från andra orter kommo för att avhämta vapen. En söndagsmorgon infunno sig några vasabor och vi hjälpte till att lasta deras vackra motorbåt med lådor innehållande olika saker samt gevärsknippen. Två av vasaborna, nämligen ingenjör Fredrik Wikman och arkitekt J. E. Bruun hade min broder och jag kort förut träffat hos den kände frihetskämpen Johan Nygård på Malskär, och oaktat vi, på grund av det stora sällskap, som då befann sig där, hade nattkvarter i samma lada, kände de icke igen oss nu. Männen förändras ju fort och lätt till sitt yttre om daglig rykt och rakning försummas såsom det hände med oss under vapentransporternas tid på Västerö. I förbigående sagt vill jag omnämna att i sällskapet i Nygårds lada befunno sig även den gamle frihetslämpen dr K. Vestlin och aktivisten, bygdeskalden Edvard Berts.

Efter två veckors arbete var vapendepån i Storsandviken och även skutan vid Pungalot i det närmaste tömda på sina innehåll. Tre båtlaster återstodo och med dem lade vi ut en kväll från Västerö med Vassor-fjärden som mål. Med transporten följde även direktör Hallvar, som kommit ut till Västerö för att försäkra sig om ytterligare ett parti vapen för Vörå. Kvällen var mörk, kall och disig och båtarna voro medels trossar bundna med varandra för att icke någon skulle köra vilse i den krånliga farleden. Vi närmade oss redan Tottesundsparken. Vi fruktade att ryssarna blivit varskodda om vad som försiggick, genom signaler oss emellan stannades maskinerna och krigsråd hölls. Vi ansågo det rådligast att icke passera Tottesund, utan det beslöts att två av båtarna skulle vända och gå till Hannusören, samt i den där befintliga fiskarstugan upplagra sina laster, medan det tredje båtlaget skulle köra med sin last till Palvis bodarna och skulle direktör Hallvar sköta om borttransporteringen av vapenlasten därifrån.

Det var vår avsikt att anmoda patron Håkans i Petsmo att omhändertaga vapenlagret på Hannusören, men innan denna vår avsikt hann förverkligas besökte en fiskare platsen och fann till sin förvåning stugan full av i hans tycke särdeles värdefulla varor. Lyckan hade på ett sällsamt sätt kommit honom till mötes. Han vidtog genast med borttransporteringen av godset till "Vikminnet" i Petsmo, där han gömde det på bästa sätt. Till sitt hem förde han endast en liten del men i likhet med många andra människor kunde han icke hålla tyst om sitt fynd utan berättade därom, till all lycka för en av de våra. Denne anade genast varom fråga var och rapporterade om saken åt bröderna Berts och kontorist Albin Backman på Petsmo såg. På föranstaltande av dem fränkändes fiskaren sitt dyrbara hittegoods utan att saken förorsakade några som helst följder.

Vapentransporterna ifrån Västerö voro nu slutförda utan att några större missöden inträffat. Till den lyckliga utgången hade medverkat icke blott den goda ledningen i Vasa, personalen i vapentralen på Västerö och alla övriga deltagare i vapentransporterna både till sjöss och på land utan även de personer på Västerö, som omhändertog underhållet av den talrika personal, som under dessa betydelsefulla tider var samlad här. Det är för mig omöjligt att här omnämna alla som medverkade i vapentransporterna, men det är några personer, som särskilt böra ihågkommas. Jag nämner då först Beata Vesterö. Det var hon som hade omsorg om vår timliga välfärd. I hennes hus hade alla rum och härbärge. Ett långt provande liv hade danat henne till en god värdinna. Hon var hjälpsam och anspråkslös och i alla skiften lika lugn. Om henne kan sägas att hon var en av de få människor, från vilken allt ont förtal viker. Vid hennes sida stod outtröttlig hennes svärdotter, Ida Vesterö. På henne ankom anskaffningen och tillredningen av mat för det stora hushåll deras hem bildade den tiden. Vi alla som vistades i det hemmet 1917 stå i stor tacksamhetsskuld till henne.

Av deltagarna i vapentransporterna vill jag särskilt nämna Emil Vesterö och Simon Östman. Den förre representerade den goda och säkra lokalkännedomen, som gjorde det möjligt för oss övriga att lyckligen genomföra alla planer, medan Simon Östman var vapendepåns kurir, den store arbetaren och kloke rådgivaren.

Av de nu nämnda personerna ha flere vandrat hädan. Beata Vesterö vilar sedan ett antal år tillbaka jämte sina söner Emil och Joel, även denne en stor aktivist, i samma grav på Maxmo kyrkogård. Och samma väg har även Simon Östman gått. I tacksamt minne bevarad vilar även han på samma kyrkogård.

När alla dessa minnen passera revy tackar jag försynen, som förunnat mig och mina kamrater att få hava upplevat dessa betydelsefulla händelser, som skapade en säker utgång för Finlands frihetskrig. Grunden var lagd av föregående släktled och oss var förelagd den enkla plikten att fullborda deras verk.

Andra uppgifter lämnas av oss åt kommande generationer, och ingen vet eller känner vad de möta på sin väg. Vi äro dock övertygade om att de icke skola svika. Vi förglömma ej siarens ord:

O fosterland, vem spanar dina öden,
förborgat är om lyckan eller nöden
en gång skall spåras i din framtids dag.

Bilder:

Karta

Edvard Wiik.

Harald Boucht.

Beata Vesterö.

Fredrik Wikman.

J. E. Bruun.

Joh. Björkman.

Några av den första vapenlastens mottagare.

MalaxPetalax-brev Vasabladet 12.9.1931 no 209

Landsorten.

Petalaxbrev.

167

Mellan Petalax och Pörtom har grannsämjan alltid varit god. Där samarbete varit möjligt, har man försökt eftersträva det. Nu ser det ut, som om förbindelserna skulle komma att avbrytas. Till all lycka är det endast telefonförbindelserna. Varken den ena eller den andra socknen bär emellertid skulden härtill. Den står att söka hos en tredje part.

Sommaren 1917 byggde ryssarna en förstklassig telefonledning genom Pörtom och Petalax ut till Bergö och Rönnskärs lotsplats. Efter 1918 kom ledningen under sjöfartsstyrelsen, som för Bergö lotsstation bestämde ledningen från Petalax central till Bergö. Sedermera erhöll III skyddskårskretsen (Malax, Bergö, Petalax och Pörtom) ledningen från Petalax central till Pörtom. Petalax telefonbolag ställde omedelbart cirka en tredjedel av ledningen i stånd, och resten av ledning iordningställdes av III skyddskårskretsen, som för arbetet fick vidkännas rätt betydande kostnader. Petalax telefonbolag kopplade ledningen till sin central utan att fordra någon särskild årsavgift av skyddskårskretsen. Det hade ju varit mera än orätt då bolagets abonnenter ju någon gång behövde nyttja ledningen.

Kristinestads Telefonbolag, som har Pörtom telefontät, ställde sig helt annorlunda till saken. Bolaget bestämde att skyddskårskretsen (eller vem som helst) skall betala 400 mark om året, för den händelse linjen kopplas till deras central i Pörtom. Petalax telefonbolag hade ju kunnat säga detsamma till Kristinestad. Då hade ju summorna tagit ut varandra.

Under de år som ledningen nu upprätthållits har den visat sig vara mycket behövlig. Om den nu varit till större nytta för Petalax, Bergö, Malax och Korsnäs än för Pörtom, Övermark och

Närpes är svårt att avgöra. Det kunde ju utrönas genom att räkna samtalen under vissa tider. Då skyddskårskretsen nu inte anser sig kunna betala avgiften till Kristinestads Telefonbolag längre än till den 1 januari 1932, då den anser, att det är en fullkomligt orättvis beskattning, kommer sannolikt telefonförbindelserna mellan de båda socknarna att helt avbrytas. Här är det inte endast två socknar som ha intresse av ledningen ifråga. Den berör många.

En enkel och rättvis lösning av frågan vore denna: Petalax och Kristinestads telefonbolag delar sträckan mitt itu och underhåller var sin del. Deras abonnenter nyttjar ledningen utan särskild avgift. Andra bolag, som nyttjar densamma betalar en måttlig avgift, exempelvis 50 penni per samtal.

– g.

MalaxRågskörden och tröskningen i Öja, Vasabladet 20.11.1949 no 254

Rågskörden och tröskningen fordomsdags i Öja. 168

Av Ture Knifsund.

Gammelfar står och ser på den mognande rågen på Gambelåkern. Månne man snart skall få taga till skäran? Han håller ett rågax i handen och känner med tumnageln på kornen. I morgondag får vi börja skära rågen. Han går där den stilla söndagsförmiddagen andaktsfullt med händerna på ryggen längs åkerrenen och njuter av solskenet över den böljande säden. Här har hans förfäder led efter led gått längs samma åkerren och betraktat den mognande skörden. Gammelfar älskar denna åker. Den har givit bröd åt honom och hans folk, och den skall väl också ge bröd åt kommande släktled. Blott de troget ansar och vårdar den. Det är varma och djupa tankar, som går genom den gamles huvud, där han vandrar runt åkern. Han tar ett ax i handen än här, än där. Han tackar Gud.

På morgonen dagen efter tages rågskärorna fram. Slipstenen gnisslar och gnäller, medan skärorna slipas och vässes. Längs bytåget är en väg med stenrös och gärdesgård på båda sidorna längs vägen. Flickorna lockar och kallar: ”Kom tan, Rödgåås å Grannlåt, kom, ho-o, ho-o”. Man har bråttom denna morgon. Det är med verklig glädje, trygghet och tillförsikt man vandrar med skärorna i händerna till åkern. Skärorna föres av flinka och vana händer, och bettet blänker i solen, när det väsande skär av ett fång råg.

Kärvarna bindes. Och på eftermiddagen börjar husbonden skyla rågen. Till varje rågskyl går det 15 kärvar, enligt gammal fäderneärvd sed. Först bindes tre kärvar tillsammans i axändan och ställes att stå som en ”kränka”, och runt denna ställes 9 kärvar, sålunda 3 kärvar mellan varje kränkkärve, en halmbinda viras runt toppen på skylen, varefter 3 kärvar sammanbindes och sättes som hatt på skylen. Nu är rågskylen färdig, och så småningom reses skyl efter skyl i snörräta linjer över åkern. Det är en fager syn att i kvällssolens sken se rågskylarna står där på parad i raka linjer, vittnande om ordning och idoghet.

Så får rågen ”djälsta” en eller två veckor, innan den föres in i rian. Rågen kördes aldrig fordomsdags med häst till rian utan bars på ryggen en skyl åt gången. Härför hade man ett

särskilt s. k. skylspett ca 3 alnar långt. Till detta spett hörde även ett 5-6 alnar långt hamprep med ett block eller en tråkrok i ena ändan. Mera vanligt var dock repet med tråkrok. Vid snörningen av skylen gled repet lätt genom blocket eller i tråkroken. Spettet stacks genom skylen, och repet snördes flere varv stadigt runt denna, också var det att kröka benen och få spettändan passligt på axeln och skylen på ryggen. Och så iväg till rian. Men innan man började bära in skylarna, hade man rensopat ria och loge och sett efter att alla redskap var i skick och på sina platser. Slagorna hängde på sina knaggar på väggen, skelobordet och dryftorna stod i hörnet på ungsolvvet, och räfsorna låg på sina stänger i loan (logen). Framför ridörren fasthakades en plattform, gjord av bräder eller plankor, för att kunna tillvarataga den spillsäd som föll ner när skylarna föstes in genom den trånga ridörren.

Efter all denna tillsyn började man bära in rågen. Ca 50 skylar kunde rymmas på rians passtänger. Med 15 kärvar i varje skyl blev det sålunda 750 kärvar i en ria. Med uttrycket ”en ria” menades det antal skylar, som kunde sättas på rians passtänger på en gång. – Man frågade: Hur mang ria råg fick ni i höst? Och svaret blev: Vi fick 4 ria. – Sedan ett antal skylar burits in, satte sig husbonden grensle över ett par passtänger för att sätta rågen. En annan sänder upp till honom kärve efter kärve, och husbonden ställer dem att stå med axen uppåt, tätt och ordningsfullt. Sättningen börjar givetvis vid väggen och fortsätter så längs stängerna. Medan sättningen pågår bär det övriga arbetsfolket in skyl efter skyl, till dess husbonden säger stopp. Rian är full.

Nu börjar rieldningen. Intill rian står en trave alved, som huggits året förut. De tjocka klabbarna radas in i riugnen. En bit näver stickes in mellan klabbarna, och så tändes eld i ugnen. En stenhäll ställes för ungsöppningen för att inte lågan skall slå ut för mycket. Rians gluggar täppes till med halmtappar och öppnas så mycket som det fordras för dragets skull. Den första eldningen för hösten, då ugn och ria är kalla, tar 3-4 dagar, innan rågen är torr nog för tröskningen. Vid följande rågsättning, då ugnen och rian är varma, sker torkningen på två dagar. Hur mycket man för övrigt bör elda beror givetvis på hur pass torr rågen är, då den bäres in i rian. Det låg alltid liksom en trygghetskänsla över bygden, när man såg röken stiga ur rigluggen under kulna höstdagar.

Så skall tröskningen börja. Man är tidigt i farten. Redan vid 5-tiden på morgonen är tröskningsfolket på väg till rian. Ibland ännu tidigare. Höstsolen har ännu inte stigit över skogstopparna i öster, men en ljusstrimma förebådar dess ankomst. En tjäder hörs knäppa i en grantopp i skogsbrynet ett stenkast från rian. I den stilla höstmorgonen vilar bygden liksom i en klar och daggfrisk akvarell. Löven skiftar i rött och gult. Höststämning.

De knastrande, torra kärvarna tages ner från passtängerna efter hand som tröskningen fortgår. Men innan själva tröskningen på logen börjar tager husbonden kärve efter kärve och slår dem hårt med axen mot väggen i ett av rians hörn och därvid faller den grövsta såden ur axen, detta kallades ”slå ur”. Sedan kastades kärvarna genom ”logskåttan” in i logen, där de breddes ut på golvet i två rader, så att kärvens axända kom att ligga i mitten av loggolvet. Nu togs slagorna ned från sina knaggar och snart hördes deras taktfasta dunk. Och det hördes nog, om det var vana tröskare, ty det var inte så lätt för nybörjare att hålla ”slägoljude” (takten). Så tröskades varv på varv, med kärvvändning, emellan, till dess säden låg lös från axen. Nu var det att i böjd ställning ta upp halmen och skaka de sista sädeskorten ur den. Halmen bands sedan i stora kärvar, som föstes genom ladugluggen till halmladan. Därefter skakades med särskilda

riräfsor säden ur det mindre bosset. En del av småbosset vaskades ytterligare på skilobordet för att få säden ur.

Under tiden hade husbonden ”slagit ur” en tröskningsomgång på nytt, och de nya kärvarna radades på loggolvet för tröskning. Så tröskades golv på golv, till dess de 50 skylarna var urtröskade. Och dråсахögen växte för varje golv. Säd och agnar tillsammans kallades dråsan. Flickornas ögonbryn färgades svarta, och blicken blev djup och hemlighetsfull som en mörk och lugn skogstjärn. Visst förlänades rians sot och damm kinder och näsor en mörkare färgton än den färgnyans nutidens puderaskar skänker, men glada och hurtiga var flickorna ändå.

Så följde rensningen. Någon kastmaskin fanns inte. Utan det var att rensa säden för hand med kastskovl och dryfta. Och det fordrades vana och skicklighet att hantera kastskoveln. Vanligtvis var det en gammelmor som innehade den största skickligheten häri, och hon fick således största arbetet på sin lott. En dyna av halm gjordes, och på denna satte sig gammelmor invid dråсахögen. En riräfsa ställdes med räfs huvudet mot fötterna, och med vänster hand höll gumman i räfs skaftet för att det skulle vara lättare att sitta, och samtidigt ge bättre stöd när kastskoveln slogs mot axeln. I högra handen hade man kastskoveln och tog så med denna ur dråsan, skoveln full och slog skoveln med en hastig knyck mot vänstra axeln. Härvid flög grövsta säden längst, och agnar och stickor föll strax bakom den kastandes rygg. Man ställde sig så, att säden flög mot vind. Det låg en särskild knix och skicklighet i att få säden att flyga bra.

Medan kastningen ännu fortgick, började en annan person dryfta säden. Man tog litet av den kastande säden i dryftan och vaskade denna med kraftiga ryckar upp och ner för att avskilja möjligen ännu förekommande stickor och damm ur säden. När säden så var rensad, slogs den ur dryftan i en så, och fylldes sedan därifrån i säckar. Det var ett drygt arbete att rensa säden på den tiden.

Under det säden kastades och dryftades bars ny skylar in i rian för sättning och torkning.

Röken stiger ur rigluggen och efter ett par dagar höres åter slagornas dunk på logen.

Vår tids människor torde ha mycket att lära av fädernas idoghet och förnöjsamhet. Slagornas dunk på logen har tystnat, och maskinernas surr har kommit i stället. Det är numera sällan man för höra ”släggjudet” i höstmorgonens första gryning. En säregen ton, fjärran ur tiden, håller på att dö.

Bildtext: Gammal ria i Öja.